

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Historie
Studijní program: B7505 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Historie se zaměřením na vzdělávání
Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

ODRAZ KONFERENCE V HELSINKÁCH
V ČESKOSLOVENSKÉM A ZAHRANIČNÍM TISKU

**THE REFLECTION OF THE CONFERENCE IN HELSINKI IN
THE CZECHOSLOVAK AND FOREIGN PRESS**

Bakalářská práce: 11 – FP – KHI - 051

Autor:

Petra Václavková

Podpis:

_____

Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Tumis, MA., Ph. D.

Konzultant: PhDr. Jaroslav Pažout, PhD.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
63				4	3

V Liberci dne: 25. 11. 2011

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra historie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Petru Václavkovou
adresa: Sokolovská 870, Mnichovo Hradiště 295 01
studijní obor (kombinace): Specializace v pedagogice Český jazyk - historie
Název BP: **Odras Konference v Helsinkách v československém a zahraničním tisku**
Název BP v angličtině: **The Reflection of the Conference in Helsinki in the Czechoslovak and Foreign Press**
Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Tumis, M.A., Ph.D.
Konzultant: PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
Termín odevzdání: 15. května 2010

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 17. dubna 2009

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): VÁCLAVKOVÁ PETRA

Datum: 18. 6. 2009

Podpis: P. Václavková

Název BP: ODRAZ KONFERENCE V HELSINKÁCH V ČESKOSLOVENSKÉM TISKU

Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Tumis, M.A. Ph.D.

Cíl: Hlavním cílem práce je na základě novinových článků analyzovat odraz helsinské konference a její důsledky v československém a zahraničním tisku. V první části se autorka soustředí na rozbor období studené války v letech 1968-1980, na průběh a přijatá ustanovení helsinské konference a její vliv na vnitropolitickou situaci v Československu a další vývoj studené války. Druhá část bude analýzou reflexe těchto událostí; její součástí bude také hodnocení ohlasu helsinské konference na stránkách československého a zahraničního tisku (například polského), popřípadě dalších médií. V závěru bude zhodnocena informovanost o helsinské konferenci nejen v Československu, ale i v západním tisku.

Požadavky: Práce bude vycházet ze studia odborné literatury převážně české a anglo-americké provenience; mimo to bude analyzovat československý a zahraniční tisk a časopisy, případně též rozhlasové, televizní a filmové nahrávky.

Metody: -analýza archivních pramenů
-chronologická, analytická a komparativní metoda
-syntéza pramenů a literatury

Literatura: -Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky
-Slovanský ústav Akademie věd České republiky
-Československý denní tisk
-Zahraniční denní tisk

-ROVENSKÝ, D.- PROCHÁZKA, Z.- SPILKA, F., *Dva přístupy k Závěrečnému aktu*, Praha: Rudé právo 1980
-BROŽ, I., *Zápas o mír pokračuje: Helsinky-Bělehrad-Madrid: k procesu uvolňování mezinárodního napětí v letech 1975 -1981*, Praha: Horizont 1981
-BROŽ, I., *Počátek byl v Helsinkách*, Praha: Horizont, 1978
-HALLE, L. J., *The cold war as history*, New York: HarperPerennial 1991
-GADDIS, J. L., *Studená válka*, Praha: Slovart 2006
-KALVODA, J., *Studená válka 1946-1989: Svoboda znamená odpovědnost*, Kladno: Dílo 2001
-LUŇÁK, P., *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Praha: Libri 1997

Čestné prohlášení

Název práce: Odras Konference v Helsinkách v československém a zahraničním tisku
Jméno a příjmení autora: Petra Václavková
Osobní číslo: P07000546

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 25. 11. 2011

Petra Václavková

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala především vedoucímu bakalářské práce PhDr. Stanislavu Tumisovi, M. A., Ph. D. za podnětné připomínky a rady při zpracování práce, dále pak zaměstnancům knihovny Národního archivu, Státního okresního archivu v Liberci, Krajské vědecké knihovny a Národní knihovny v Praze za jejich ochotu a pomoc, bez jejichž pomoci by tato práce jen těžko vznikla. Rodině vděčím za morální podporu a cenné rady.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá odrazem Konference o bezpečnosti a spolupráci v Helsinkách na stránkách československého a zahraničního tisku. V úvodní kapitole autorka analyzuje období studené války v letech 1968 –1980, v druhé kapitole rozebírá Konferenci o bezpečnosti a spolupráci, příčiny a její důsledky. V dalších kapitolách hodnotí pomocí komparativní a analytické metody reflexe zahraničního a československého tisku na Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Helsinkách. V závěru shrnuje získané informace a práci novinářů.

Československý tisk

Kapitalistické země

Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě

Socialistické země

Studená válka

Východ

Východní Evropa

Zahraniční tisk

Západ

Západní Evropa

Závěrečný akt

Annotation

This Bachelor thesis deals with the reflection of the Conference on Security and Cooperation in Helsinki on the pages of the Czechoslovak and foreign newspapers. In the introductory chapter the author analyzes the Cold War during 1968 – 1980; in the second chapter the author discusses the results of the Conference on Security and Cooperation, its causes and consequences. In the following chapters the author assessed by means of comparative and analytical methods the reflection of this event in the Czechoslovak and foreign newspapers. In conclusion the author summarizes the information obtained and the work of journalist.

Abroad newspapers

Capitalism country

Cold war

Conference on Security and Cooperation in Europe

Czechoslovak Press

East

Eastern Europe

Final Act

Socialist countries

West

Western Europe

Obsah

Úvod.....	9
1. Studená válka.....	11
1. 1 Studená válka 1968 - 1980.....	11
1. 2. Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě.....	17
2. Odraz KBSE v československém tisku.....	21
2. 1. Reakce na KBSE v Rudém právu	21
2. 2. Reakce na KBSE v Mladé frontě	34
3. Odraz KBSE v zahraničním tisku.....	39
3. 1. Reakce na KBSE v The Times	39
3. 2. Reakce na KBSE v International Herald Tribune	47
4. Komparace československého a zahraničního tisku.....	52
Závěr	54
Seznam zkratek	57
Použitá literatura, prameny a internetové zdroje	58
Seznam příloh	60

Úvod

V rámci své bakalářské práce se zabývám odrazem Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v československém a zahraničním tisku. V první kapitole analyzuji příčiny a průběh studené války především v období let 1968 – 1980. Druhá kapitola se zabývá analýzou Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, co jí předcházelo, za jakým účelem se konala a jaké měla cíle. V následujících částech rozebírám prostřednictvím novinových článků postoj žurnalistů ke KBSE, a jak o ní v tisku informovali veřejnost.

Po skončení druhé světové války se dostaly do popředí světové politiky Spojené státy a Sovětský svaz, ovlivňující světové dění; došlo mezi nimi ke střetu o vliv, což se odrazilo v období známém jako studená válka. Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě předcházela éra uvolňování napětí, tzv. *détente*. Od KBSE se očekávalo zmírnění napětí mezi Západem a Východem. V člancích se zaměřím na postoj československého a zahraničního tisku ke KBSE, v čem se lišila a shodovala jejich stanoviska o konferenci.

Při psaní práce použiji především komparativní metodu, která mi umožní konfrontovat odraz KBSE z hlediska odlišných názorových proudů. Metodou analytickou budu rozebírat, o čem se v tisku psalo a jak novináři pojednávali o KBSE, zhodnotím rovněž míru informovanosti předkládanou čtenáři.

Při psaní úvodní kapitoly vycházím z monografií pojednávajících o studené válce a mezinárodních dějinách 20. století. Kniha Karla Durmana s názvem *Popely* ještě žhavé má dva díly, ve své práci vycházím především z druhé části, *Konce dobrodružství*, jež začíná roku 1964. Durmanova monografie je historickou syntézou, zachycuje vztahy mezi SSSR a USA, sleduje proměny studené války, věnuje se klíčovým událostem druhé poloviny šedesátých let v Evropě, americké politice a dalším částem světa. Petr Luňák ve své práci *Západ* analyzuje studenou válku a vývoj mezinárodních vztahů zejména mezi Spojenými státy, západní Evropou a Sovětským svazem. Zachycuje politický vývoj USA a západoevropských států v průběhu studené války. John Lewis Gaddis ve své knize *Studená válka* chronologicky analyzuje příčiny a průběh studené války, vztahy mezi USA a SSSR, zabývá se i problematikou lidských práv a rozvojem disidentských hnutí ve východoevropských státech.

K tématu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě vycházím z monografie Helsinský efekt od Daniela C. Thomase, jež přehledně charakterizuje cestu k Závěrečnému aktu a osvětluje, jak KBSE přispěla k zániku komunismu. Zaměřuje se především na otázku lidských práv, jak ovlivnily mezinárodní vztahy a vývoj mezinárodních hnutí. V práci Helsinkí, Human Rights, and European Security Vojtěch Mastný vyhodnocuje výsledky Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě a analyzuje jednotlivé zásady Závěrečného aktu a jejich další vliv na mezinárodní dění. Mojmír Povolný a jeho práce Zápas o lidská práva sleduje postup a záměry Sovětského svazu od roku 1966 až po podepsání Závěrečného aktu a zamýšlí se nad tím, jak ovlivnil disidentská hnutí ve východní Evropě a SSSR. Práce From Helsinki to Vienna, kterou editoval Arie Bloed, zahrnuje oficiální texty, které byly přijaty na KBSE až do Vídeňské konference roku 1990, a obsahuje podrobný rozbor Závěrečného aktu a jeho důsledky.

Bakalářská práce se skládá z československých a zahraničních novinových článků, při jejich rozboru jsem použila analytickou a komparativní metodu. Z českých novin jsem si vybrala Rudé právo, jež bylo oficiálním a nejčtenějším deníkem komunistické strany v Československu. Mladá fronta byla orgánem ústředního výboru Socialistického svazu mládeže, oba dva listy patřily mezi nejčtenější v ČSSR. Ze zahraničního tisku jsem se zaměřila na anglo-americký tisk; britský deník The Times a mezinárodní deník International Herald Tribune vycházející v Paříži.

1. Studená válka

1. 1 Studená válka 1968 - 1980

Období studené války lze rozdělit do několika etap: období „zvýšeného napětí“ (přibližně v letech 1945 – 1953); stádium „oscilujícího antagonismu“ v letech 1953 – 1969; následovalo období „détente“ v letech 1969 – 1979, další etapa bývá nazývána jako „druhá studená válka“ v letech 1979 – 1985 a její „ukončení“ spadá do let 1985 – 1991.¹

Období zvýšeného napětí začalo hned po druhé světové válce, kdy se do popředí světové politiky dostaly dvě velmoci – Spojené státy americké a Sovětský svaz. Obě upřednostňovaly jiný přístup k mezinárodní politice, což vedlo k mocensko-ideologickému konfliktu. Prezident Roosevelt původně počítal s tím, že se Stalinem bude i nadále spolupracovat. Sovětská politika se začala zaměřovat na územní zisky a sovětizaci zemí ve sféře vlivu, tedy ve střední a jihovýchodní Evropě. Spojené státy na tuto situaci reagovaly vyhlášením doktríny „zadržování komunismu“, s níž přišel jako první George Kennan. Vycházel ze stanoviska, že americká zahraniční politika musí usilovat o zadržování ruských expanzivních snah.² Pro toto období je charakteristická technologická převaha USA. Šedesátá léta byla ve znamení prvních sovětsko-amerických dohod v oblasti zbrojení. (viz s. 9)

V sedmdesátých letech bylo již zřetelné, že se síly v oblasti zbrojení mezi USA a SSSR vyrovnávají, což vedlo k postupným dohodám o jeho regulaci. Tato strategie byla nazývána „politikou détente“, jednalo se o uvolňování mezinárodního napětí. Významnou roli v procesu politického sblížování hrála politika Spolkové republiky Německo, tzv. Ostpolitik, kdy se západoněmecký kancléř Willy Brandt snažil o urovnání vztahů s Východem.³

I když východní a západní část Berlína dělila od šedesátých let betonová zeď, otázka Berlína i Německo-německé vztahy nebyly stále dořešeny. Ve Spolkové republice zvítězil v roce 1969 ve volbách Willy Brandt, jenž se snažil vytvořit předpoklady pro sjednocení Německa. Na počátku roku 1969 začala jednání o zlepšování vztahů mezi SRN,

---

¹ FIALA, J., *Od studené k imaginární válce*, in. Dvacáté století, Praha 2009/1., s. 15.

² VESELÝ, Z., *Dějiny mezinárodních vztahů*, Plzeň 2007, s. 352.

³ DURMAN, K., *Popely ještě žhavé II, Konce dobrodružství*, Praha 2009, s. 97 – 98.

Polskem a SSSR. V srpnu 1970 byla podepsána sovětsko-německá smlouva „o nenapadení, jejíž součástí byla i klauzule o bezvýhradném respektování existující teritoriální integrity, včetně linie Odra – Nisa“.⁴ Obdobnou smlouvu uzavřely také Spolková republika a Polsko. Na naléhání Spojených států se Brandtova vláda rozhodla, že výše uzavřené dohody s Varšavou a Moskvou nebudou předloženy ke schválení, dokud nebude vyřešena otázka statutu Západního Berlína. K tomu došlo v září 1971, kdy Velká Británie, Francie, Sovětský svaz a Spojené státy ratifikovaly dohodu o Berlínu. Znamenalo to, že Západní Berlín již nebude součástí Spolkové republiky Německo. Druhá smlouva uzavřená mezi SRN a NDR z listopadu 1972 ukončila naděje Willyho Brandta na sjednocení německého národa.⁵

Obě supervelmoci od počátku studené války usilovaly o získání rozhodující převahy ve zbrojení, což se projevovalo ve vývoji jaderných zbraní, ale i zbraní konvenčních. Ve chvíli, kdy si uvědomily, že jejich síly v oblasti jaderných zbraní jsou vyrovnané a jejich použití by vedlo ke zkáze, začaly být tyto zbraně důležité hlavně z psychologického hlediska, což znamenalo, že jejich vlastnictví mělo zaručovat bezpečnost a zároveň sloužit jako odstrašující prostředek.⁶ S tím souvisely počátky sovětsko-amerických dohod o omezování zbrojení. V roce 1963 byla podepsána Smlouva o částečném omezení jaderných zkoušek, jež zakazovala zkušební nukleární výbuchy v atmosféře. V roce 1968 podepsaly obě velmoci Smlouvu o nešíření jaderných zbraní, z čehož vyplývalo, že státy vlastníci jaderné zbraně nebudou umožňovat jejich šíření do dalších zemí. Prozatímní smlouva o omezení strategických zbraní redukovala počet pozemních a námořních balistických střel povolených smluvním stranám, kontrola jejich dodržování probíhala prostřednictvím špionážních družic. Ve stejném období byla sepsána Smlouva o zákazu protiraketových střel, jež vetovala obranu proti strategickým raketám.⁷

Hlavním bodem politiky uvolňování byla snaha o „omezení závodů ve zbrojení“. V listopadu 1969 začala jednání „SALT“,⁸ jež byla podepsána v Moskvě v květnu 1972; jednalo se o dočasnou dohodu, jejíž platnost končila 30. října 1977.⁹ Ve stejné době jako

---

⁴ NÁLEVKA, V., *Studená válka*, Praha, s. 182.

⁵ LUŇÁK, P., *Západ*, Praha, s. 236.

⁶ GADDIS, J. L., *Studená válka*. Praha 2006, s. 64

⁷ Tamtéž, s. 80.

⁸ Strategic Arms Limitation Talks, jednalo se o rozhovory o omezení strategických zbraní.

⁹ GADDIS, J. L., c. d., s. 179.

SALT I byla uzavřena i Smlouva o omezení systému protiraketové obrany, jež stanovovala maximální počet protiraketových komplexů na každé straně. Rozhodnutí vedlo k omezení zbrojení na obou stranách.¹⁰ Významnou roli měla i Úmluva o zákazu výroby bakteriologických a toxických zbraní z roku 1972.¹¹ Na skončená jednání SALT I měla navázat SALT II.

Západoevropské státy si po druhé světové válce uvědomovaly, že je potřeba pracovat na sjednocení Evropy. Evropskou bezpečnost zaručovalo NATO, jehož vojenská doktrína kopírovala zásady Spojených států. K podpoře míru a spolupráce v Evropě mělo pomoci vytvoření hospodářského společenství v oblasti těžebního a hutního průmyslu, vzniklo tak Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO), vystupující také pod názvem Montánní unie, do něhož se zapojilo šest evropských států, Francie, SRN, Itálie, Belgie, Nizozemsko a Lucembursko, tzv. šestka. ESUO mělo sloužit k „vytvoření společného trhu pro výrobky těžebního a hutního průmyslu odbouráním veškerých kvót a celních překrad“.¹² V roce 1955 na zasedání Rady ministrů ESUO zazněl návrh na zřízení společného trhu, jenž by spojoval národní ekonomiky a vytvořil společný evropský obchod. V roce 1958 vstoupily v platnost Římské smlouvy, jejichž cílem bylo „ustavení společného trhu a přibližování hospodářské politiky členských států“.¹³ Vzniklo tak Evropské hospodářské společenství (EHS) a Evropské společenství pro atomovou energii (Euratom). Britové přišli s návrhem vytvořit Evropské sdružení volného obchodu (ESVO), do něhož se po boku Velké Británie připojilo Dánsko, Norsko, Švédsko, Rakousko, Švýcarsko a Portugalsko. ESVO mělo být protiváhou EHS, jeho hlavním cílem bylo odstranění obchodních bariér mezi členskými státy. Velkých úspěchů ESVO nedosáhlo, jelikož někteří členové obchodovali více se členy EHS než se členy ESVO.¹⁴ Neúspěch ESVO vedl k tomu, že Británie podala žádost o přijetí do EHS, ale její žádost o členství vetoval v roce 1963 Charles de Gaulle. Po de Gaullově rezignaci obnovila Británie žádost o přijetí do Evropského společenství. A v roce 1972 ES schválilo přijetí Velké Británie, Irska a Dánska do ES.¹⁵ V polovině šedesátých let došlo k integraci

---

¹⁰ NÁLEVKA, V., *Světová politika ve 20. stol. II.* Praha 2000, s. 204.

¹¹ VESELÝ, Z., c. d., s. 429.

¹² LUŇÁK, P., c. d., s. 124-125.

¹³ Tamtéž, c. d., s. 140.

¹⁴ KOVÁŘ, M. – HORČIČKA, V., *Dějiny evropské integrace I.*, Praha 2005, s. 120 – 142.

¹⁵ Tamtéž, s. 54 – 61.

jednotlivých evropských společenství v jedno Evropské společenství (ES), tj. EHS, Euratom a ESUO.

Francouzský prezident Charles de Gaulle usiloval o evropské společenství, jež by se nevázalo na USA, přišel se zahraničně politickou koncepcí „Evropy vlastní národní nezávislosti proti všem systémům, které pod nadnárodním integračním či atlantickým pláštěm chtějí udržet dobře známou hegemonii.“¹⁶ Vůči komunistickým zemím chtěl politiku „sjednocení Evropy až po Ural.“¹⁷ De Gaullovým cílem byla nezávislost Francie na Spojených státech, byl přesvědčen, že by NATO mohlo být nahrazeno bilaterálními smlouvami.¹⁸ Francie, v rámci svých snah o snížení vlivu USA, vystoupila roku 1966 z vojenských struktur NATO. Evropské hospodářské společenství si prošlo krizí poté, co de Gaulle vetoval členství Velké Británie do EHS, důvodem měla být úzká vazba Británie ke Spojeným státům. Další krize EHS postihla v letech 1965-1966, kdy Francie na protest proti posílení evropských institucí pozastavila svou účast ve Společenství a neúčastnila se jednání Rady ministrů, toto jednání je označované jako politika prázdné židle. Krize skončila tzv. lucemburským kompromisem, zástupci Společenství souhlasili, že pravomoci Komise EHS a Evropského parlamentu zůstanou nezměněny.¹⁹ Na Evropské společenství měla vliv abdikace Charlese de Gaulla a příchod jeho nástupce George Pompidou, který byl stoupencem konfederované Evropy a nebyl odpůrcem britského členství.²⁰

Mezinárodní dění mělo velký vliv na politiku odzbrojování, především na postupné oslabování mocenského monopolu Spojených států a Sovětského svazu. USA byly zaměstnány válkou ve Vietnamu, jež trvala dlouhých deset let a výrazně ovlivnila dění ve Spojených státech. Svůj odpor vůči válce ve Vietnamu dali Američané najevo v následujících prezidentských volbách, v nichž zvítězil Richard Nixon, jehož cílem bylo skončit válku ve Vietnamu. Mírová jednání byla završena v Paříži 27. ledna 1973 Smlouvou o ukončení války a obnovením míru ve Vietnamu. Nixon usiloval také o to, aby se Spojené státy opět chopily iniciativy v zahraniční politice. Na konci jeho druhého funkčního období jej zasáhla tzv. aféra Watergate, díky čemuž byl nucen předčasně abdikovat z funkce prezidenta. Aféra Watergate způsobila v USA politický otřes,

---

¹⁶ DURMAN, K., c. d., s. 51.

¹⁷ Tamtéž, s. 51.

¹⁸ Tamtéž, s. 51.

¹⁹ LUŇÁK, P., c. d., s. 199 – 201.

²⁰ KOVÁŘ, M. – HORČÍČKA, V., *Dějiny evropské integrace II*, Praha 2006, s. 47.

v sedmdesátých letech již neměly Spojené státy na mezinárodní dění takový vliv jako v předchozích etapách studené války.²¹

Sovětský svaz zaměstnával konflikty s Čínou. Jejich příčinou byly rozdílné priority obou zemí. Počátkem roku 1969 došlo k ozbrojeným konfliktům na čínsko-sovětských hranicích. Sovětský svaz a jeho komunistická strana byly nazývány zrádci a spojenci Západu.²²

Výše zmíněné okolnosti vedly k tomu, že obě velmoci ztrácely na svém mocenském postavení. Zatímco Sovětský svaz byl zaneprázdněn spory s Čínou, Spojené státy byly politicky a vojensky oslabeny válkou ve Vietnamu a aférou Watergate. Omezení ve zbrojení pro obě velmoci znamenalo především ekonomickou úlevu a možnost soustředit se na své vnitropolitické záležitosti.

Pozornost mocností se zaměřila také na Blízký východ, který byl jedním ze stálých ohnisek nepokojů. V říjnu 1973 vypukla čtvrtá arabsko-izraelská válka, tzv. válka jomkipurská, kdy Egypt spolu se Sýrií napadly stát Izrael. Sovětský svaz stál na straně Egypta a Spojené státy zase přislíbily pomoc Izraeli. V důsledku války v říjnu 1973 arabští členové OPEC²³ vyhlásili ropné embargo vůči USA, Nizozemí a Portugalsku.²⁴ Ropná krize se nevyhnula ani ostatním evropským státům, přišla v nejméně vhodnou dobu, západní ekonomika byla nestabilní a zároveň byla mimořádná poptávka po ropě a plynu. Nejhuře na tom byly země, jež neměly vlastní zdroje ropy. S tím souvisel růst cen a nezaměstnanosti.²⁵ Egypťsko-izraelské příměří bylo uzavřeno 11. listopadu 1973 a až v březnu 1979 byla ve Washingtonu podepsána mírová dohoda mezi Egyptem a Izraelem.²⁶

Na počátku Brežněvovy éry zaznamenal Sovětský svaz vzestup životní úrovně a ekonomickou stabilitu. Tento pozitivní vývoj ovlivnila především dobrá úroda; v roce 1972 ale postihla Sovětský svaz neúroda, v důsledku čeho SSSR mimořádně nakupoval

---

²¹ GADDIS, J. L., c. d., s. 139.

²² VESELÝ, Z., c. d., s. 410.

²³ Organization of Petroleum Exporting Countries – Organizace zemí vyvážejících ropu.

²⁴ LUŇÁK, P., c. d., s. 270.

²⁵ DURMAN, K., c. d., s. 130.

²⁶ NÁLEVKA, V., Studená válka, Praha 2003, s. 147. (Více k tomuto tématu v práci; WANNER, J., Krvavý Jom Kippur, Praha 2002.)

obilí v USA. Pětiletý plán, přijatý v roce 1976, byl již ve znamení stagnace a ekonomický systém SSSR se stával viditelně neefektivním.²⁷

V roce 1975 proběhly ve Spojených státech prezidentské volby, v nichž zvítězil James Carter. Jeho politika se věnovala problematice lidských práv. Ve své volební kampani označil helsinský Závěrečný akt za „vítězství Leonida Brežněva“ především proto, že se dostatečně nezabýval lidskými právy, jež se zmiňovala jen okrajově. Moskvu naopak pobuřovaly jeho kontakty s disidenty. Carter odsuzoval pronásledování disidentů a represe proti signatářům Charty 77. Při svém vstupu do politiky se zaručil, že jeho hlavní snahou bude oživit détente se SSSR, s čímž souvisely další snahy o pokrok v jednání o SALT II. Ta se mnohdy zadrhla na mrtvém bodě. Důvodem neúspěchu byl i již zmiňovaný Carterův přístup k disidentům. Brežněv stále odmítal americké návrhy o SALT II, označoval je za nekonstruktivní, ale ani jednou nepředložil vlastní návrhy.²⁸ J. Carter pochopil, že pokud chce dosáhnout v jednáních pozitivního výsledku, musí omezit kritiku Sovětského svazu. I přes všechny rozpory došly Spojené státy a Sovětský svaz ke shodě a dohoda SALT II byla podepsána ve Vídni roku 1979. I tato smlouva zvedla vlnu kritiky v Kongresu USA, kde se obávali, že ujednání nejsou dostatečně efektivní. Nakonec ke schválení smlouvy SALT II v americkém Kongresu nedošlo; důvodem byla invaze Sovětského svazu do Afghánistánu.²⁹

Situace v Afghánistánu se vyhrtila převratem, který uskutečnil Sardar Daúd, jenž využil liberalizace země a s podporou levice provedl v roce 1973 puč, vyhlásil republiku a sám se stal prezidentem. Součástí jeho „vyváženého kurzu“ bylo i zúžení pravomocí Lidovědemokratické strany, s čímž její členové nesouhlasili. Proběhl tak druhý puč z 27. - 28. dubna 1978, Daúd byl zavražděn a novým prezidentem se stal Núr Muhammad Tarákí. Za jeho vlády probíhaly rozsáhlé represe, jež byly namířeny nejen proti nepřítelům režimu, což vyvolávalo neklid mezi obyvatelstvem. Sovětský svaz s postojem vlády nesouhlasil, ale dlouho se držel zpátky, bral ohledy na mezinárodní situaci. Probíhala příprava ratifikace smlouvy SALT II a blížilo se konání Olympijských her v Moskvě. Svůj postoj Sověti změnili, když se jim donesli informace o narůstajících antisovětských náladách v Afghánistánu a o spolupráci Afghánců s USA. V Moskvě tak rozhodli o invazi,

---

²⁷ DURMAN, K., c. d., 171 – 172.

²⁸ Tamtéž, s. 168 – 170.

²⁹ GADDIS, J. L., c. d., s. 179.

jež proběhla ve dnech 25. – 28. prosince 1979.³⁰ Za těchto okolností v americkém kongresu odmítli ratifikaci SALT II, zavedli embargo na vývoz moderních technologií a obilí do Sovětského svazu. Spolu s řadou dalších zemí Američané bojkotovali Letní olympijské hry v Moskvě. Naopak západní Evropa nabádala Spojené státy k smířlivějšímu jednání, jelikož měla zájem o pokračování politiky détente. Po dlouhých jednáních byly v Ženevě podepsány dohody o nevměšování do vnitřních záležitostí obou signatářských zemí a o stažení sovětských vojsk z Afghánistánu.³¹

Rozhodujícím podnětem ke zhoršení sovětsko-amerických vztahů byla již zmíněná invaze do Afghánistánu a Reaganův nástup. Nové ochlazení vztahů mezi SSSR a USA je označováno jako návrat studené války.

1. 2. Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě

Hlavní zájem na konání celoevropské konference měl Sovětský svaz. Snahou SSSR bylo upevnění jeho vlivu ve střední a jihovýchodní Evropě uznáním existujících hranic a upevnění „statu quo“ v Evropě, mezinárodní uznání Německé demokratické republiky jako suverénního státu a omezení vlivu USA v Evropě. Poprvé svou vizi představil Vjačeslav Molotov v roce 1954 na setkání ministrů zahraničí.³² První návrhy ze sovětské strany byly pro západní Evropu zcela nepřijatelné; konference se neměly účastnit Spojené státy, jež v této době garantovaly bezpečnost v Evropě. Moskva se snažila rozdělit evropskou alianci a zamezit vstupu západního Německa do NATO, což bylo pro Západ nepřijatelné. K představám o uspořádání konference o evropské bezpečnosti se Sověti neustále vraceli.³³

V roce 1969 proběhla v Budapešti schůze Politického poradního výboru Varšavské smlouvy, byla zde sepsána tzv. budapešťská deklarace, v níž byly formulovány tři základní body pro jednání na konferenci o evropské bezpečnosti: „odmítnutí hrozby vojenskou silou nebo jejího použití ve vztazích mezi státy; rozšíření obchodních, ekonomických,

---

³⁰ DURMAN, K., c. d., s. 218 – 225.

³¹ Politika uvolňování mezinárodních vztahů.

³² Setkání se konalo v Berlíně, na programu byla jednání o německé otázce a jednání o Indočíně.

³³ MASTNÝ, V., *Helsinki Human Rights, and European Security: Analysis and Documentation*, s. 3.

vědeckých, technických a kulturních styků na základě rovnoprávnosti a za účelem prohlubování politické spolupráce mezi evropskými národy; konference vyzývala též k uznání nezrušitelnosti hranic.³⁴ Ministři zahraničních států NATO zůstávali k návrhům Sovětského svazu nadále obezřetní. NATO vyžadovalo několik podmínek, za nichž by bylo ochotno přistoupit k jednání o celoevropské konferenci: právní potvrzení postavení Západního Berlína, dohoda mezi východním a západním Německem, snižování počtu konvenčních zbraní a účast USA a Kanady na konferenci.³⁵

Po invazi do ČSSR měl Sovětský svaz zájem nejen o uznání hranic sovětského bloku, ale také o mezinárodní přijetí Brežněvovy doktríny, „podle níž měly socialistické státy povinnost intervenovat a bránit socialistické režimy, když jejich vláda bude ohrožena kontrarevolučními silami“.³⁶ Spojené státy oceňovaly plánované setkání podstatně méně než většina evropských zemí. Evropané věřili, že je to počátek cesty k lepším vztahům s Východem. Zatímco ve Washingtonu se obávali, že se Rusové pokusí využít KBSE ve svůj prospěch a omezí vliv USA na Evropu, evropské státy se začaly osamostatňovat a požadovaly stále větší pravomoc rozhodovat v evropských záležitostech, což se projevilo právě v Helsinkách.

Severoatlantická aliance podmínila konání KBSE uzavřením německé otázky a bilaterálních smluv mezi SRN a státy socialistického bloku. Na začátku sedmdesátých let zahájilo západní Německo rozhovory se Sovětským svazem a jeho satelity. Willy Brandt prostřednictvím své politiky, známé jako „Ostpolitik“, dosáhl řady dohod s východními státy, čímž byly splněny požadavky NATO, a položil tak základy k pořádání KBSE. Německý kancléř W. Brandt byl přesvědčen, že Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě by mohla navázat na jeho politiku zlepšování vztahů s Východem. Ani ostatní západoevropské státy vzhledem k jejich úsilí o politiku détente nemohly nadále přehlížet sovětské návrhy na uskutečnění konference o bezpečnosti v Evropě.

Předběžné rozhovory ke Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě zahájili zástupci evropských států, USA a Kanady v listopadu 1972 v Helsinkách. Vlastní jednání začala 3. července, poté následovala pracovní část probíhající v Ženevě od září 1973 do července 1975; zakončena byla setkáním státníků na nejvyšší úrovni od 30. července do

---

³⁴ THOMAS, D. *Helsinský efekt: Mezinárodní zásady, lidská práva a zánik komunismu*, Praha 2007, s. 43.

³⁵ POVOLNÝ, M., *Zápas o lidská práva*, Brno 2007, s. 62.

³⁶ Tamtéž, s. 46.

1. srpna 1975, kdy byl podepsán Závěrečný akt. Konference se zúčastnilo třicet pět evropských zemí, Spojené státy a Kanada.³⁷ Nemaou úlohu zde hrály menší evropské státy, jež měly pocit, že mají jedinečnou možnost prosadit své potřeby a zájmy.

Švýcaři přišli s originální myšlenkou uspořádat agendu jednání do tří košů.³⁸ První koš se vztahoval k evropské bezpečnosti. Cílem bylo zlepšování vzájemných vztahů, závazek udržení míru a podpora přátelských vztahů. Každý stát měl mít právo na územní celistvost, svobodu a politickou nezávislost. Zúčastněné státy se například zaručily, že si v budoucnu budou předem oznamovat vojenská cvičení, zvláště pokud se budou konat v blízkosti hranic s jiným státem, a budou nadále podporovat odzbrojování tak, aby posílily bezpečnost v Evropě. Cílem bylo politické uvolnění v Evropě a vytvoření vzájemné důvěry mezi zeměmi.³⁹

Do druhého koše patřila jednání o spolupráci v odvětví hospodářství, vědy a životního prostředí. Hlavním úkolem bylo úsilí o rozvoj spolupráce v oblasti obchodu, průmyslu, vědy a techniky, životního prostředí a v dalších oblastech. Politici souhlasili s podporou zveřejňování hospodářských a obchodních informací a zkušeností, což se týkalo například zemědělství, energií, nových technologií, dopravy, fyziky, chemie, meteorologie atd. Stanovily se formy a metody spolupráce, například prostřednictvím periodik, vědeckých publikací, vzájemných výměn a návštěv odborníků apod. Jednou z priorit bylo také životní prostředí, kde se státy shodly na jeho zlepšování a preventivních opatřeních. Spadal sem také rozvoj dopravy a s tím související podpora cestovního ruchu.⁴⁰

V třetím koši se diskutovalo o lidských právech. Prvotním zájmem mělo být upevňování přátelských vztahů a důvěry mezi národy a rozvoj kontaktů mezi lidmi a rodinami, usnadňování cestování, umožňování sňatků mezi občany různých států. Účastníci konference souhlasili s usnadněním rozšiřování a výměny informací všeho druhu, se zlepšením podmínek pro práci novinářů, se spoluprací v oblasti kultury, vzdělávání a s tím souvisejícími vzdělávacími programy a volným přístupem k informacím.⁴¹

---

³⁷ LUŇÁK, P., c. d., s. 253.

³⁸ Tamtéž, s. 254.

³⁹ BLOED, A., From Helsinki to Vienna: Basic Documents of the Helsinki Process, Dordrecht 1990, s. 5-6.

⁴⁰ Tamtéž, s. 7.

⁴¹ *Dokumenty konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě: Helsinky 1975.* Praha 1983.

Na závěr konference delegáti odsouhlasili poslední čtvrtý koš, v němž byly uveřejněny další kroky po konferenci. Zaručili se, že budou plnit výše zmíněné pokyny Závěrečného aktu a pokračovat v mnohostranném procesu realizace těchto ustanovení, zlepšování vzájemných vztahů a dalšího plánování schůzek. První z nich se plánovala na rok 1977 v Bělehradě.⁴²

Sovětský svaz podpisem Závěrečného aktu sice dosáhl svého záměru potvrzení hranic a nevměšování se do vnitřních záležitostí, ale také se zavázal k dodržování lidských práv, byť jen na papíře. Tato skutečnost ovlivnila další vývoj v sovětském bloku, kde začala vznikat a veřejně se projevovat různá hnutí poukazující na výše uvedená jednání o lidských právech a svobodách, k jejichž dodržování se zavázaly svým podpisem i ostatní socialistické státy. V Sovětském svazu bylo založeno občanské sdružení prosazující dodržování Helsinských úmluv, v němž sehrál významnou roli Alexandr Sacharov;⁴³ dokonce byl novým americkým prezidentem Jamesem Carterem⁴⁴ přijat v Bílém domě, což se samozřejmě nelíbilo SSSR.⁴⁵ Tyto drobné střety v oblasti lidských práv následně ovlivňovaly prohlubující se jednání o odzbrojování.

V Československu byla v roce 1977 podepsána 242 signatáři Charta 77, v níž vyzývali československou vládu k respektování lidských práv a svobod. Současně zde působil i Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), jehož úkolem bylo poukazovat na případy osob postihovaných za své politické přesvědčení a snaha vypomoci lidem postiženým perzekucí i jejich rodinám. V Polsku vzniklo v roce 1980 nezávislé odborové hnutí Solidarita. Pozadu nezůstaly ani Spojené státy, kde byla založena organizace „Helsinki Watch“,⁴⁶ jež se zaměřila na pozorování nedostatků v otázce lidských práv v zemích sovětské sféry.

Brežněv tak sice na Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě přiměl Západ, aby uznal uspořádání hranic sovětského bloku, ale současně svým podpisem odsouhlasil dodržování lidských práv a svobod, čímž dopomohl k oslabení Sovětského svazu a jeho politiky. Z krátkodobého hlediska byl podpis Závěrečného aktu vítězstvím Brežněva,

---

⁴² BLOED, A., c. d., s. 8.

⁴³ Velký kritik porušování lidských práv, ruský atomový fyzik, podílel se na vzniku a vývoji vodíkové pumpy v Sovětském svazu.

⁴⁴ Obvykle pouze Jimmy Cartrem, do prezidentského úřadu nastoupil v roce 1976.

⁴⁵ LUŇÁK, P., c. d., s. 169

⁴⁶ KULHÁNEK, I., *Klopýtání přes budoucnost*, Praha 2008, s. 255.

Západ uznal jeho dominanci ve východní části Evropy. V dlouhodobém vývoji se jednalo o vítězství Západu, v socialistických zemích se postupně začala prosazovat disidentská hnutí, jež se odvolávala na dohody uzavřené v Helsinkách, především na otázky lidských práv, což přispělo k ukončení monopolu SSSR ve střední a východní Evropě.

2. Odraz KBSE v československém tisku

2. 1. Reakce na KBSE v Rudém právu

„Rudé právo“⁴⁷ informovalo o zahájení evropských konzultací titulkem „Pozvání do Helsinek“, které byly stanovené na 22. listopadu 1972. Finští představitelé zvali k účasti na mnohostranných konzultacích, které budou předcházet evropské Konferenci o bezpečnosti a spolupráci. Článek seznamoval veřejnost s plánovaným průběhem konzultací. Podle autora článku si s přijetím pozvání do Helsinek dávaly nejvíce na čas státy Severoatlantické aliance. Odpůrci KBSE své občany měli zstrašovat tvrzením o snahách SSSR a dalších socialistických zemí o šíření komunismu do západní Evropy, což mělo oslabit pozice Západu v dalších jednáních. Zmínili též vyjádření amerického tisku Newsweek o požadavku zemí zahrnout svobodnější „výměnu informací a idejí“ mezi Západem a Východem a svobodnější „pohyb lidí přes státní hranice.“⁴⁸

V deníku byla často zdůrazňována úloha Sovětského svazu a států Varšavské smlouvy na pořádání konference v Helsinkách. Autor v článku připomněl, že návrh na uspořádání Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě byl formulován již v roce 1966 v Bukurešti. V tisku se také objevila zpráva, že pod tlakem veřejného mínění, ale především pak pod tlakem objektivních podmínek byly postupně donuceny k „politickému realismu“ také ty vlády západních zemí, které původně myšlenku celoevropských jednání o bezpečnosti a spolupráci odmítaly. Dále se psalo, že se některé západní země budou pokoušet o odsunutí termínu konference, a to protahováním přípravných rozhovorů.⁴⁹

Státy Varšavské smlouvy zastávaly názor, že na konferenci by měla být především navržena praktická opatření pro další uvolňování napětí v Evropě a položeny základy

---

⁴⁷ Rudé právo bylo od roku 1948 oficiálním, silně levicovým a nejčtenějším deníkem v ČSSR.

⁴⁸ Rudé právo, 28. 10. 1972 (*Pozvání do Helsinek*), s. 7.

⁴⁹ Tamtéž, 14. 11. 1972 (*Před zahájením*), s. 7.

k vybudování systému evropské bezpečnosti. Usilovaly o vytvoření stálého orgánu všech zainteresovaných států účastnících se konference, jenž by pak pokračoval ve společné práci na schválení dalších kroků v tomto směru. Formulovaly zásady vztahů a evropské bezpečnosti mezi Západem a Východem obsahující „neporušitelnost existujících hranic včetně hranic vytvořených v důsledku druhé světové války, nepoužití síly, mírové soužití a vyloučení války jako nástroje politiky, dobré sousedské vztahy, spolupráce v zájmu míru, založené na respektování nezávislosti, národní svrchovanosti, rovnoprávnosti a nevměšování se do vnitřních věcí, rozvoj vzájemných styků v hospodářské, vědeckotechnické a kulturní oblasti, v turistice a ochraně životního prostředí. Dále pak je to odzbrojení a podpora OSN.“ Autor článku ocenil návrhy představitelů socialistických zemí a jejich úsilí zabývat se nejprve tématy, při nichž je možná vzájemná dohoda všech účastníků, a tím uspišit přípravná jednání o KBSE.⁵⁰

Dne 21. listopadu, den před oficiálním zahájením schůze v Helsinkách, vyšel v Rudém právu článek, v němž autor zmiňoval úmysly „imperialistických sil, jež se snaží oddalovat jednání“. Vesměs všechny socialistické země viděly v konání konference velký krok k lepší budoucnosti, překonání evropských problémů a zajištění bezpečnosti v Evropě.⁵¹

V den zahájení jednání v Helsinkách Rudé právo otisklo článek, v němž se věnuje stávajícím jednáním. Uvádělo, že některé západní země měly zájem o projednávání širších otázek, například vojenských záležitostí, což bylo přisuzováno snahám Západu o průtahy. Podle autora bylo možné na jednáních probrat a vyřešit pouze problémy související s přípravou konference. Projednávání problému bezpečnosti by konferenci prodlužovalo, proto by měly být tyto otázky projednávány v rámci jednání o vzájemném snižování ozbrojených sil. Vyjádřil obavu, že se země NATO budou snažit využít jednání k pokusům o oslabování jednoty socialistických zemí, což by bylo „v rozporu s duchem konference“. Požadavky západních zemí, aby se jednalo o „volném pohybu idejí, informací a osob“, byly považovány za snahu „rozkládat socialismus“ a měly za cíl oslabit socialistické země. V článku se poukazovalo na problematiku vízových předpisů, jež „stěžují občanům ze socialistických zemí cestování“ a navíc USA požadovaly, aby byla v dotazníku uvedena i příslušnost ke komunistické straně. Dále autor upozorňoval na „utlačování socialistického

---

⁵⁰ Tamtéž, 15. 11. 1972 (*Spolupráce v Evropě*), s. 7.

⁵¹ Tamtéž, 21. 11. 1972 (*Před schůzkou v Helsinkách*), s. 1.

umění v Evropě“, socialistické země dávaly „pokrokovým duchovním hodnotám v západních zemích mnohem více prostoru než je tomu na Západě“. Autor znovu připomíná, že by se na konferenci měli zabývat především otázkami, které evropské státy nerozdělují, ale spojují, aby se termín konání uskutečnil v co nejbližší době.⁵²

Rudé právo uveřejnilo zprávu o zahájení konference v Helsinkách; československou delegaci vedl finský velvyslanec Oldřich Pavlovský. Předsedou zasedání byl zvolen státní tajemník finského ministerstva zahraničních věcí Richard Tötterman.⁵³ Dne 22. listopadu byly zahájeny mnohostranné přípravné rozhovory ke Konferenci o evropské bezpečnosti a spolupráci za účasti 33 evropských států, USA a Kanady. Pouze Albánie se odmítla jednání účastnit. Článek zdůraznil, že socialistické země učinily vše proto, aby byla jednání úspěšná.⁵⁴

Druhý den probíhala diskuze o organizačních a procedurálních otázkách samotné konzultativní schůzky. Autor článku informoval o snahách narušit jednání poté, co byl novinářům rozdán dokument, „jehož autorem byl zřejmě některý z informačních orgánů NATO“. Dokument byl nazván „Tendence vztahů mezi Východem a Západem“, což mělo poukazovat na záměry NATO, aby „se zvýšila možnost manévru východoevropských zemí vůči Sovětskému svazu. Nepřáli si, aby evropské země bez rozdílu společenského zřízení našly společné řešení těch problémů, které jsou palčivé a které mohou vést k vytvoření systému evropské bezpečnosti a spolupráce“.⁵⁵

Na třetí schůzi jednání byly na programu opět organizační a procedurální otázky. Zástupci delegací se shodli na zásadách, jež měly být dodržovány v průběhu příštích rozhovorů; zasedání měla být důvěrná a rozhodnutí mohla být přijímána jedině na základě jednomyslnosti, což usnadnilo socialistickým představitelům kontrolu nad šířením informací o průběhu KBSE.⁵⁶ O diskrétní průběh KBSE usiloval především Sovětský svaz, díky tomu mohl kontrolovat informace, které budou zveřejněny. Na jednáních byla oceňována iniciativa socialistických zemí především SSSR, která otevřela cestu

---

⁵² Tamtéž, 22. 11. 1972 (*Významná jednání*), s. 7.

⁵³ Tamtéž, 23. 11. 1972 (*Rozhovory v Helsinkách*), s. 1.

⁵⁴ Tamtéž, 23. 11. 1972 (*Rozhovory v Helsinkách*), s. 7.

⁵⁵ Tamtéž, 24. 11. 1972 (*Evropský dialog*), s. 7.

⁵⁶ Tamtéž, 25. 11. 1972 (*Pokrok v Helsinkách*), s. 1.

k helsinským jednáním, zatímco některé západní země se naproti tomu nepokrytě snažily o prodlužování jednání až o několik měsíců a o oslabení jednoty socialistických zemí.⁵⁷

Zásadou jednomyslnosti, což znamenalo, že mohly být přijaty pouze řešení a návrhy, se kterými souhlasí všechny účastnické země, se autor zabývá v dalším článku. Zasedání měla být i nadále důvěrná, jednotlivé delegace mohly pouze informovat o svých návrzích a vystoupeních, ale ne o průběhu přípravných rozhovorů jako celku. Dále se článek věnoval návrhu socialistických zemí, doporučujících „vytvoření stálého orgánu“, jenž by řešil otázky spolupráce, dával podněty a připravoval budoucí setkání evropských států. S tímto návrhem nesouhlasily některé členské státy NATO, označovaly to za „pokus oslabit svazky Severoatlantického paktu“.⁵⁸ Podle autora článku někteří představitelé států NATO byli „motivováni přáním, aby se myšlenka evropské bezpečnosti a spolupráce, která stále získává více síly a stoupenců, neobrátila proti hierarchii Severoatlantického paktu“. Deník se také věnoval reakci západního tisku, například v listu Observer psali, že některé západní země hodlají prosazovat volné šíření informací, protože rozporná diskuze může oddálit konání konference, což je jejich cílem.⁵⁹

Rudé právo na titulní straně uveřejnilo článek „Sovětské návrhy otevírají cestu“. Za vrcholnou událost byly považovány návrhy Sovětského svazu, aby se při přípravných rozhovorech přikročilo bez odkladu k jednáním, která by umožnila dohodu o hlavních otázkách. Za nejdůležitější část sovětských záměrů byl považován návrh hlavních bodů programu konference. Ta by podle sovětského návrhu měla začít poradou na úrovni ministrů zahraničních věcí, po nich by práci převzaly komise a v závěrečné fázi by se sešla zasedání na nejvyšší úrovni. Sovětské návrhy měly pochopitelně podporu především z řad zemí socialistických.⁶⁰

Podle Rudého práva se v průběhu rozprav vyskytl nejeden problém, například požadavek Velké Británie, aby se konference věnovala i vojenským otázkám, přestože jejich projednávání bylo na programu i na jiných fórech. Britové navrhovali, aby termín a místo konání bylo stanoveno, až se ukáže účelnost konference. Podle autora článku jim šlo jen o oddalování jednání. Socialistické země souhlasily s odstraněním omezování v hospodářských stycích. Poněvadž některé z kapitalistických zemí udržují diskriminující

---

⁵⁷ Tamtéž, 25. 11. 1972 (Pokrok v Helsinkách), s. 7.

⁵⁸ Tamtéž, 27. 11. 1972 (Zásada jednomyslnosti), s. 1.

⁵⁹ Tamtéž, 27. 11. 1972 (Zásada jednomyslnosti), s. 7.

⁶⁰ Tamtéž, 30. 11. 1972 (Sovětské návrhy otevírají cestu), s. 1.

hospodářské opatření, jež staví zahraniční obchod socialistických zemí do nerovnoprávného postavení a působí jim ekonomické škody.⁶¹

Představitelé socialistických států se shodovali v tom, že konference by měla být svolána do Helsinek nejpozději do první poloviny roku 1973. V tomto smyslu zazněl i návrh ČSSR.⁶² Sovětský svaz neskryval svůj zájem o její rychlé ukončení, naopak tomu bylo v případě zemí sdružených v ES, z jejichž řad zaznívaly požadavky, jež byly pro Sověty nepřijatelné, jako např. zařazení lidských práv a mezilidských styků na jednání KBSE, a které podle SSSR měly především vést k průtahům jednání.

Rudé právo informovalo o závěru rozpravy, v níž všechny zúčastněné státy přednesly svá stanoviska. Za podstatné považovali zásadu nepoužívání násilí a širší spolupráci v hospodářství, vědě, technice a kultuře. Řada představitelů ve svých projevech poukázala na mimořádnou příležitost svolání celoevropské konference. Ozývaly se i hlasy, snažící se o vyvolání nedůvěry k úsilí Sovětského svazu a k cílům evropské politiky socialistických zemí. Především se objevily obavy, že se SSSR pokusí o rozšíření svého vlivu v Evropě, zpomalí tak působení evropského společenství a oslabí vliv Spojených států v Evropě. Na to Rudé právo reagovalo tvrzením, že „zájmy Sovětského svazu v Evropě jsou jasné a nedvojsmyslné. Sovětský svaz a země socialistického společenství jsou pro očistu evropské půdy od nánosů minulosti. Očekávají od evropské konference upevnění zásad stejné a skutečné bezpečnosti pro všechny evropské země“.⁶³

V jiném článku se objevila zpráva, že zatímco v Helsinkách probíhaly diskuze o dalším postupu práce, představitelé zemí Severoatlantického paktu vyčkávají závěru zasedání NATO v Bruselu, „kde má být zřejmě dohodnut jejich společný postoj“ ke KBSE.⁶⁴

Před zahájením KBSE Rudé právo informovalo o přípravách na blížící se konferenci na úrovni ministrů zahraničí a jejich náměstků a vedoucích pracovníků ministerstev zahraničí. Konference byla zahájena 3. července, jako první vystoupil sovětský ministr zahraničních věcí Andrej Gromyko, ministr zahraničních věcí ČSSR B. Chňoupek byl v pořadí patnáctý. Předsedové schůzí se střídali, první schůzi řídil ministr zahraničí NDR Otto Winzer. Vystoupením všech ministrů skončila první fáze konference.

---

⁶¹ Tamtéž, 1. 12. 1972 (Problémy a úskalí rozpravy), s. 7.

⁶² Tamtéž, 2. 12. 1972 (ČSSR navrhuje červen), s. 1.

⁶³ Tamtéž, 6. 12. 1972 (Závěr rozpravy v Helsinkách), s. 7.

⁶⁴ Tamtéž, 9. 12. 1972 (V Helsinkách o dalším postupu), s. 7.

Druhá fáze měla proběhnout v podzimních měsících v Ženevě, na níž měly jednat komise a subkomise a následně byla plánována schůzka na nejvyšší úrovni v Helsinkách. Navíc těsně před konferencí ohlásilo svou účast Monako, které se neúčastnilo předchozích jednání.⁶⁵

Dne 4. července noviny psaly o zahájení konference. Nejprve ministři schválili závěry přípravných rozhovorů. Článek opět zdůrazňoval úlohu Sovětského svazu a dalších socialistických zemí, mezi nimi také ČSSR. Z dalších zpráv vyplývá, že v konferenčních kruzích západních států se hovořilo vcelku nepokrytě o tom, že „Západ bude prosazovat své třídní a politické koncepce a řešení. Zahájení konference také neznamená konec pokusů reakčních sil v západních zemích s rozdílným společenským zřízením a myšlenky evropské bezpečnosti“.⁶⁶ Ministr A. Gromyko zdůraznil, že Sovětský svaz nehledá „jednostranné výhody a je přesvědčen, že jejich návrh respektuje konstruktivní podněty ostatních zemí“. Sovětský svaz věřil, že by konference včetně její třetí fáze mohla skončit do konce roku 1973.⁶⁷ Důvodem sovětských snah o rychlé ukončení KBSE byl fakt, že se konference nevyvíjela podle jejich představ, řada návrhů západních delegací pro ně byla nepřijatelná a snažili se je přesunout na jiná zasedání, např. OSN.

Řada zahraničních zpravodajů shodně tvrdila, že se „jedná o největší fórum od roku 1815“, KBSE byla považována za historickou příležitost pro Evropu, označovali ji za úspěch „koordinované politiky socialistických států“. V článku se píše o roku 1969, kdy se státy Varšavské smlouvy obrátily na všechny evropské státy s výzvou o konání celoevropské konference o bezpečnosti. Francouzský tisk považoval konferenci za největší fórum od vídeňského kongresu v roce 1815. Podle „buržoazního listu Figaro“, jde o velké vítězství sovětské diplomacie, SSSR je považován za „nejaktivnějšího bojovníka za mír“.⁶⁸

Rudé právo pozitivně hodnotilo iniciativu socialistických zemí, které svými návrhy a konstruktivními doporučeními výrazně ovlivnila celý průběh konference. Spolkový ministr zahraničí se vyjádřil o možnostech hospodářské spolupráce mezi socialistickými zeměmi a SRN zejména v oblasti energetiky a v těžbě surovin. Na druhou stranu podmiňoval například úspěch evropské konference výsledky jednání o snížení ozbrojených sil a výzbroje, a také opakoval stará stanoviska členských zemí NATO, která se projevila

---

⁶⁵ Tamtéž, 3. 7. 1973 (Před zahájením celoevropské konference), s. 1.

⁶⁶ Tamtéž, 4. 7. 1973 (Evropská konference zahájena), s. 1.

⁶⁷ Tamtéž, 4. 7. 1973 (Evropská konference zahájena), s. 7.

⁶⁸ Tamtéž, 4. 7. 1973 (Pro kontinent míru), s. 7.

již při přípravných rozhovorech, především šlo o „volné šíření kulturních styků a informací“, což mělo být v „rozporu s třídními zájmy států rozdílného společenského zřízení.“⁶⁹

Československý ministr zahraničí podal na konferenci návrh na zřízení „poradního výboru pro otázky bezpečnosti a spolupráce v Evropě, jenž by připravoval a svolával další evropské konference“.⁷⁰

Rudé právo představilo záměr sovětské delegace, která předložila návrh „Všeobecné deklarace o základech evropské bezpečnosti a zásadách vztahů mezi evropskými státy“. V návrhu byly přiblíženy podstatné principy: „zásada svrchované rovnosti, nepoužívání síly, neporušitelnost hranic, podle níž zúčastněné státy považují dnešní hranice v Evropě za neporušitelné nyní i v budoucnu. Územní celistvost v jejich dnešních hranicích, mírové urovnání sporů, nevměšování se do vnitřních záležitostí, respektování lidských práv a základních svobod, rovnoprávnosti a práva národů samostatně rozhodovat o vlastním osudu, podle něhož má každý národ právo nastolit takové společenské zřízení a zvolit si takovou vládní formu, ... nezbytnou pro hospodářský, společenský a kulturní rozvoj své země,“ a jiné zásady.⁷¹

Dne 6. července byla ukončena všeobecná rozprava. List se zabýval postojem západních zemí, které se snažily zlehčovat sovětské návrhy. Západ prosazoval koncepci, v níž by v závěrečných dokumentech nebyla zdůrazňována neporušitelnost hranic, tak jak ji navrhovaly socialistické země. Současně se snažil formulovat vztahy mezi evropskými státy tak, aby jich mohly využívat pro vlastní prospěch. Podle článku západní země zneužívaly hospodářské styky pro politické cíle a nerespektovaly odlišnosti společenského zřízení.⁷² Autor dále konstatoval, že zatímco „socialistické země navrhly cesty a konkrétní opatření, kapitalistické státy nepřišly s žádnou podstatnou iniciativou“. V otázkách kulturní spolupráce a výměny informací se západní státy přímo snažily zneužít prohlubování spolupráce pro vlastní politické cíle, jak o tom měl svědčit požadavek „volného pohybu informací a idejí“, což autor vysvětluje jako „snahu o ideologickou diverzi a pokus, aby socialistické státy ideologicky odzbrojily a uvolnily přístup buržoazní ideologii“. Delegace

---

⁶⁹ Tamtéž, 5. 7. 1973 (Iniciativa socialistických zemí vtiskuje ráz jednání), s. 1.

⁷⁰ Tamtéž, 5. 7. 1973 (Čs. návrh evropské konferenci), s. 1.

⁷¹ Tamtéž, 5. 7. 1973 (Návrh všeobecné deklarace o základech evropské bezpečnosti a zásadách vztahů mezi evropskými státy), s. 1.

⁷² Tamtéž, 7. 7. 1973 (Všeobecná rozprava skončila), s. 1.

socialistických zemí se vyjádřily jasně: „jsme pro zintenzivnění kulturní výměny, ale nikdy nedovolíme vměšování do vnitřních záležitostí, pašování buržoazní ideologie, paproduktů buržoazní spotřební kultury“. Článek opět připomíná návrh československé delegace, aby byl vytvořen konzultativní výbor, jenž by po skončení konference dával podněty pro další jednání. Věnuje se stanovisku „kapitalistických zemí“, většina se postavila buď proti, nebo se nevyslovila. Tento postoj západních států autor označuje jako „výraz politiky dvojí tváře“, typické pro postupy některých západních delegací. Autor vyzdvihuje socialistické země, které bojují za „bezpečnost, a aby státy bez rozdílu společenského zřízení spolupracovaly v rozvoji hospodářských, technických, vědeckých a kulturních styků bez vměšování do vnitřních záležitostí“. Návrh společného prohlášení předložila také delegace Německé demokratické republiky a Maďarská lidová republika.⁷³

Rudé právo varovalo před odpůrci myšlenek evropské bezpečnosti. „Antikomunisté“ se nevzdali a nadále měli zájem sledovat své „třídní cíle nepřátelské socialismu“. Navíc se zde objevuje varování, že „staří harcovníci antikomunismu vytáhli do boje pod novými hesly“. Šíří ideje o jakémisi evropanství, „jako by v Evropě nebyly dva třídní protikladné systémy – socialismus a kapitalismus“. Autor varuje před úmysly, které se skrývají v takzvaném ideologickém smíru, který si představují tak, že se umožní přístup „buržoazní ideologii a produktům buržoazní kultury“. „Jeden z ministrů členské země NATO“ podporoval odstranění hranic, čímž měl na mysli „pevné hranice socialistického tábora“. Autor píše též o svých kontaktech se zahraničními reportéry: „Někteří otevřeně, jiní v náznacích mi řekli, že musí psát o konferenci jistým způsobem – takovým způsobem, aby to vyhovovalo zájmům majitelů listů.“⁷⁴

Dne 9. července Rudé právo oznámilo konec první fáze konference a sdělilo, že druhá etapa začne 18. září v Ženevě. Před ukončením konference Malta a Španělsko podaly návrh, aby se konference zúčastnily i některé arabské státy, ale na tomto návrhu se neshodli všichni zúčastnění. V článku se zmiňuje, že cílem této první fáze konference bylo vyslechnout názory všech účastníků, které budou posléze probrány v druhé fázi, jež začne v září v Ženevě.⁷⁵

---

⁷³ Tamtéž, 7. 7. 1973 (Všeobecná rozprava skončila), s. 7.

⁷⁴ Tamtéž, 7. 7. 1973 (Konference a antikomunisté), s. 7.

⁷⁵ Tamtéž, 9. 7. 1973 (Helsinská konference skončila), s. 1.

První fázi konference Rudé právo označilo za úspěšnou. Autor zdůraznil práci socialistických zemí, které předložily návrhy ke všem podstatným otázkám. Připomněl československý návrh na vytvoření „poradního výboru pro evropskou bezpečnost“ a zdůraznil, že tento návrh je podstatný především svým směřováním proti snahám západních zemí, které si přejí, aby konferenci vše skončilo. Podle článku k pořádání KBSE přispělo bukurešťské zasedání, kde byly zmíněny návrhy na konání celoevropské konference.⁷⁶

Článek „politika podané ruky“ poukázal na velký ohlas konference. Autor se zaměřil na názory ze zahraničí, například informoval o postoji Velké Británie, „kde se zpočátku nepokoušeli zakrývat názor, že jednání tohoto druhu jsou pouhou ztrátou času“. V článku se zaměřil na téma studené války, jejíž propaganda provázela obyvatele západních států, jimiž „dětí v západních zemích byly krmeny ve filmech, knihách, kreslených seriálech. Každé ráno, v poledne i večer vtlučoval do hlavy pracujícímu člověku buržoazní tisk, rozhlas, televize a filmy, ve všech možných přestrojeních, počínaje církví a konče pornografií“. A podotýkal, že tento velký vstřícný krok je výsledkem úsilí nejen národů Evropy, ale i politiků Sovětského svazu, především L. Brežněva a A. N. Kosygina.⁷⁷

Jednání v Ženevě probíhala od roku 1973, ale tisk se jimi zabýval nejvíce v době, kdy se blížila třetí fáze KBSE. Rudé právo uveřejnilo článek o stále probíhajících jednáních v Ženevě, který sděloval, že ve všech důležitých politických otázkách bylo dosaženo dohody a nezůstaly žádné nevyřešené problémy, přesto nebylo doposud přijato rozhodnutí o stanovení termínu konference.⁷⁸ O den později noviny opět informovaly o situaci v Ženevě, kde stále nedošlo k stanovení data ohledně konání konference. Delegáti dosáhli rozhodujícího obratu v jedné z nejspornějších otázek a to v časném ohlašování vojenských manévru.⁷⁹ V Ženevě byl 5. července schválen dokument o třetím bodu jednání konference, který se týkal kultury, školství a humanitární oblasti. Představitelé států se shodli na švýcarském návrhu, o setkání odborníků účastnických zemí k dalším jednáním po skončení konference.⁸⁰

---

⁷⁶ Tamtéž, 9. 7. 1973 (Úspěšný začátek), s. 5.

⁷⁷ Tamtéž, 26. 7. 1973 (Politika podané ruky), s. 6.

⁷⁸ Tamtéž, 4. 7. 1975 (Proč oddalují rozhodnutí), s. 7.

⁷⁹ Tamtéž, 5. 7. 1975 (V Ženevě stále bez dohody), s. 7.

⁸⁰ Tamtéž, 7. 7. 1975 (V Ženevě schválen další dokument), s. 5.

Rudé právo nadále informovalo o jednáních v Ženevě, kde socialistické země přednesly návrh, aby se třetí a závěrečná fáze konference konala koncem července. S návrhem souhlasilo také Finsko a Švédsko, ale s tímto termínem nesouhlasily Spojené státy, Velká Británie a Německá spolková republika. Podle nich práce na nedořešených problémech nepokročily natolik, aby bylo možné stanovit datum. Podle autora článku byla ve skutečnosti příprava konferenčních dokumentů ve velmi pokročilém stavu.⁸¹

I v dalších člancích Rudé právo poukazovalo na neustálé protahování jednání z řad některých západních zemí, zvláště při stanovení data konference. List upozorňoval na snahy o průtahy ze strany Západu, delegáti navrhovali odložení konečného termínu KBSE a hovořit o něm až od 15. července za podmínky, že budou dořešeny všechny otázky. V článku byl tlumočen názor francouzského listu l'Humanité, který kritizoval francouzský postoj za to, že se schovává za země sdružené v EHS.⁸²

Autor článku informoval o pokračování v jednání o vojenských otázkách i v dalších dnech. Problematika kulturní spolupráce a výměny informací, byla již hotova a po vyřešení maltského návrhu se očekávalo dokončení práce na čtvrtém koši obsahujícím dokument, jenž zahrnuje stanovisko, s nímž československá vláda vystoupila v roce 1973 v Helsinkách. Předpokládalo se, že po skončení KBSE bude pokračovat celoevropský dialog. Podle kanadského návrhu, který schválil koordinační výbor, by se mělo helsinské setkání konat 30. července, tedy za předpokladu, že se dořeší dosud sporné otázky.⁸³

Koordinační výbor řešil poslední problematické body. Druhá fáze se tak blížila k závěru. Článek připomíná postupný vývoj jednání druhé etapy, které začalo v září 1973. Jejím hlavním cílem bylo připravit návrh deklarace, ta měla být předložena na závěrečné fázi konference. Tato druhá etapa se podle listu vyznačovala „bojem proti pokusům Západu zneužít konferenčních jednání k prosazení vlastních politických a třídních zájmů“.⁸⁴

V průběhu druhé etapy konference připravily pracovní skupiny také texty o spolupráci evropských zemí v ekonomické oblasti. Byla vypracována „politická platforma“, která by otevřela nové možnosti pro spolupráci v obchodu, průmyslu, vědě a technice. Podle autora článku diskuze byly často komplikované, jelikož šlo o kooperaci

---

⁸¹ Tamtéž, 8. 7. 1975 (Ženeva: intenzivní jednání), s. 7.

⁸² Tamtéž, 11. 7. 1975 (Průtahy v Ženevě), s. 7.

⁸³ Tamtéž, 14. 7. 1975 (Rozhodující program v jednáních), s. 1.

⁸⁴ Tamtéž, 16. 7. (Druhá fáze před závěrem), s. 7.

zemí s rozdílným společenským zřízením. Některé západní delegace se právě skrze jednání o hospodářských otázkách snažily použít k „legalizaci diskriminačních opatření k narušování systému plánování socialistických zemí i monopolu zahraničního obchodu“.⁸⁵

Koordinační výbor rozhodl o datu konání konference, jež bylo stanoveno na 30. července do Helsinek. V článku se také objevilo oznámení z Washingtonu o účasti prezidenta Spojených států, Geralda Forda, což podle Bílého domu svědčilo o úspěchu KBSE. Podpisu závěrečného dokumentu tak již nic nestálo v cestě. Od Závěrečného aktu se očekávalo, že přispěje k zlepšení vztahů mezi Východem a Západem.⁸⁶

Dne 22. července informovalo Rudé právo o ukončení druhé fáze evropské konference. Během závěrečných jednání delegáti ujednali, že další schůzka proběhne v roce 1977 v Bělehradě. V průběhu této fáze také sepsali deklaraci zásad, kterými se měly signatářské státy řídit.⁸⁷

Podle Rudého práva hlavní podíl na úspěšném zakončení druhé etapy jednání měly socialistické země. Důležitou roli sehrála také „pokroková veřejnost v Evropě a na celém světě“, která podpořila svolání konference. Generální tajemník ÚV KSSS Leonid Brežněv v projevu na světovém kongresu mírových sil v Moskvě řekl, „že se do boje za upevnění síly zapojily mohutné společenské síly, Komunistické a Dělnické strany“, což mělo dokazovat, že „pracující lid“ je hlavní silou v boji za mír. Autor článku píše, že hlavní zásluhu na uskutečnění KBSE měl Sovětský svaz a jeho zahraniční politika. Tato politika vycházela z mírového programu XXIV. sjezdu KSSS.⁸⁸

Dne 28. července Rudé právo představilo složení československé delegace, která se měla účastnit KBSE v Helsinkách. V čele delegace stál prezident Československé socialistické republiky Gustav Husák, předseda Federální vlády Lubomír Štrougal, ministr zahraničních věcí Bohuslav Chňoupek a finský velvyslanec Oldřich Pavlovský.⁸⁹

Rudé právo psalo o plánovaném zasedání Spolkového sněmu, kde měly být posouzeny otázky související se závěrem Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Ministr zahraničních věcí Hans-Dietrich Genscher poukazoval na to, že „Spolková republika má zájem na pokračování procesu zmírňování napětí“ a zároveň zdůrazňoval, že

---

⁸⁵ Tamtéž, 17. 7. 1975 (Konference a ekonomika), s. 7.

⁸⁶ Tamtéž, 21. 7. 1975 (Helsinky – 30. července), s. 1.

⁸⁷ Tamtéž, 22. 7. 1975 (Skončila druhá fáze evropské konference), s. 1.

⁸⁸ Tamtéž, 22. 7. 1975 (Rozhodující podíl), s. 7.

⁸⁹ Tamtéž, 28. 7. 1975 (Jmenována čs. delegace do Helsinek), s. 1.

pro NSR zůstane NATO základem její bezpečnosti. Socialistické země obviňoval ze snahy o rozšiřování své ideologie.⁹⁰

Dne 30. července 1975 začala Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Československá delegace dorazila do Helsinek v úterý, zahájení proběhlo ve středu v 11 hodin, úvodní slovo měl finský prezident Kekkonen.⁹¹ Již název článku „Velký den Evropy“ vypovídá o tom, jak velká důležitost se přikládala této konferenci. „Nejenom veřejnost socialistických států, ale i všechny pokrokové a realistické síly kapitalistického světa uznávaly mimořádný význam helsinského setkání.“ Rudé právo informovalo o článku v ruském listu Pravda, kde jsou zmiňovány tři faktory, které umožnily dospět k nynějšímu příznivému vývoji v Evropě. Hlavní zásluhy jsou přičítány právě socialistickým státům a „mírumilovným Evropanům“ a v poslední řadě v „západoevropských kruzích převládl zdravý rozum“. Podle washingtonského zpravodaje prezident USA G. Ford a H. Kissinger zdůraznili před odletem do Helsinek, že konference je „důležitým pokrokem politiky snižování napětí“.⁹²

Rudé právo seznámilo čtenáře s reakcí veřejnosti na probíhající konferenci; jeden z rozhovorů se konal také na Vysoké škole strojní a textilní v Liberci, kde se uskutečnil „mítink mládeže na podporu jednání závěrečné fáze Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě“. Na těchto shromáždění sepsali studenti dopis „České mírové radě“, v němž vyjádřili svou podporu mírovému jednání. Z vybraných reakcí veřejnosti vyplynulo, že schvaluje postup vlády a postoj socialistických zemí k vyjednávání v Helsinkách. Považovalo se to za „velké vítězství socialistických zemí“.⁹³

L. Brežněv a G. Ford, měli zájem na zlepšování sovětsko-amerických vztahů, zejména pro ně byla aktuální otázka dalšího omezování strategických zbraní. V článku autor zdůraznil, že země socialistického společenství „nikdy nebyly jen pasivními diváky. Vedly a vedou skutečně houževnatý zápas o stabilizaci míru“.⁹⁴

V Rudém právu se nadále objevovaly zprávy o stálých útocích na konferenci z řad západoevropských politiků i novinářů, kteří se snažili zpochybňovat význam

---

⁹⁰ Tamtéž, 28. 7. 1975 (Ano pro podpis v Helsinkách), s. 5.

⁹¹ Tamtéž, 30. 7. 1975 (Dnes začíná třetí fáze konference o evropské bezpečnosti a spolupráci), s. 1.

⁹² Tamtéž, 30. 7. 1975 (Velký den Evropy), s. 7.

⁹³ Tamtéž, 31. 7. 1975 (Evropa na prahu nové etapy), s. 2.

⁹⁴ Tamtéž, 31. 7. 1975 (Rozhovory Brežněv-Ford), s. 7.

vypracovaných dokumentů.⁹⁵ Článek se věnoval vystoupení Leonida Brežněva, který opakovaně zdůrazňoval mimořádný význam KBSE, zaručující tak „pro Evropu do budoucna vidinu míru“.⁹⁶

Dne 1. srpna Rudé právo oznámilo podepsání Závěrečného aktu, který obsahoval hlavní zásady bezpečnosti a spolupráce v Evropě. Dokument novináři nazývali také jako „Charta mírového soužití v Evropě“. Článek vyzdvihl úlohu Sovětského svazu a socialistických států, jejichž formulace jsou zahrnuty v Závěrečném aktu. Především v poslední části jsou kroky, jež by měly následovat po skončení konference, a právě tato část obsahuje návrhy Československé socialistické republiky. Účastníci se zavázali nepřestávat v pokračování mnohostranných jednání, jež zahájila konference. Delegáti zde stanovili termín další schůzky do Bělehradu, která měla proběhnout v roce 1977.⁹⁷

Podle autora článku projevy představitelů „bratrských socialistických zemí tvořily páteř jednání a v rozhodující míře přispěly k tomu, že konference přinesla kladné výsledky“. Zatímco proslovy vedoucích představitelů kapitalistických zemí ukázaly, že „realistické proudy v politice Západu získávají na váze. Podle tisku se v jejich projevech odrazily vážné problémy hospodářské krize, kterou prochází současný kapitalismus, a také rozpory, které existují mezi jednotlivými kapitalistickými zeměmi“.⁹⁸ Noviny uvedly, že třetí konference trvala jen tři dny a pokládaly ji za důležitý milník v Evropě. „Soudruh Husák ji označil za jedinečný krok v evropské historii“ a dokument nazval „Chartou mírového rozvoje Evropy“.⁹⁹

V následujících článcích a dnech Rudé právo komentovalo úspěch KBSE a vyzdviho iniciativu socialistických zemí a úspěch jejich mírového programu. Podle listu to byly socialistické země, jež vyvinuly největší úsilí, aby se dosáhlo takového úspěchu. Dne 2. srpna „Rudé právo“ otisklo znění Závěrečného aktu.

---

⁹⁵ Tamtéž, 31. 7. 1975 (Vítězství dobré vůle), s. 7.

⁹⁶ Tamtéž, 1. 7. 1975 (Vystoupení soudruha L. Brežněva), s. 1.

⁹⁷ Tamtéž, 2. 8. 1975 (Představitelé 35 zemí podepsali závěrečný dokument), s. 1.

⁹⁸ Tamtéž, 2. 8. 1975 (Představitelé 35 zemí podepsali závěrečný dokument), s. 1.

⁹⁹ Tamtéž, 2. 8. 1975 (Pro stálý čas míru), s. 1.

2. 2. Reakce na KBSE v Mladé frontě

Deník „Mladá fronta“¹⁰⁰ psal o přípravách na celoevropskou konferenci, která se měla konat v Helsinkách v hale Finlandia. Její slavnostní zahájení naplánoval na 3. červenec finský prezident U. Kekkonenem. V článku se vyzdvihuje aktivní zásluha finské vlády na pořádání konference.¹⁰¹

Začátek celoevropské konference popsali novináři jako „předehru historického významu“. Účelem těchto přípravných jednání bylo dohodnout termín, místo, program a organizaci konference, tak aby mohla být svolána co nejdříve. Finský ministr zahraničí Ahti Karjalainen ve svém projevu uvedl jako příklad kladného vývoje v Evropě sovětsko-americkou dohodu o strategických zbraních a pokračující jednání mezi SSSR a USA, dále je zde zmíněná dohoda o západním Berlíně, jakož i smlouvy Sovětského svazu a Polska s NSR.¹⁰² V Mladé frontě dále hodnotili přístup zahraničního tisku ke konferenci a shodovali se v názoru, že se jedná o jednu z nejdůležitějších událostí poválečné Evropy.

Na první pracovní schůzi byl zvolen stálým předsedou jednání státní tajemník finského ministerstva zahraničí Richard Tötterman. Mladá fronta se zabývala postojem ke konferenci z řad zahraničních médií. Podle francouzského komunistického listu l'Humanité přišla vhodná doba pro zmírnění napětí v Evropě. Rabotničesko v Sofii poukazovalo na skutečnost, že hlavní zásluhu na svolání konference mají socialistické státy. Noviny rakouských komunistů Volksstimme varovaly před „imperialistickými reakčními kruhy“, které trvale bojují proti „mírové iniciativě socialistických zemí“.¹⁰³

V průběhu druhé pracovní schůze se zástupci delegací zabývali procedurou dalšího jednání, především otázkou jednomyslnosti při schvalování usnesení. Autor článku podpořil zásadu důvěrného a neveřejného jednání, které mělo umožnit diskrétní a věcnější jednání, což mělo překonat názorovou rozdílnost.¹⁰⁴

List informoval o poradě zástupců zemí NATO, na níž měli zkoordinovat svůj postup. Jednou z podstatných dohod bylo neveřejné jednání, které mělo vést k tomu, aby nedocházelo k situaci, kdy některé delegace budou mluvit více pro veřejnost než k věci

---

¹⁰⁰ Deník Mladá fronta se stal po převratu orgánem ústředního výboru Socialistického svazu mládeže, patřil mezi nejčtenější deníky v ČSSR.

¹⁰¹ Mladá fronta, 22. 11. 1972 (Finlandia očekává delegace), s. 1.

¹⁰² Tamtéž, 24. 11. 1972 (První pracovní schůze), s. 1.

¹⁰³ Tamtéž, 24. 11. 1972 (První pracovní schůze), s. 5.

¹⁰⁴ Tamtéž, 25. 11. 1972 (Procedurální otázky), s. 1.

samé. Za nejdůležitější princip považovali zásadu jednomyslnosti přijímaných usnesení, což znamenalo, že každé rozhodnutí muselo být přijato se souhlasem všech, ale zároveň to neznamenal hlasování o každé otázce. Vycházeli z toho, že stanovisko je jednomyslné, pokud se proti němu některá delegace nepostaví.¹⁰⁵

Vedoucí sovětské delegace velvyslanec V. F. Malcev navrhl jako termín konání konference v Helsinkách červen 1973. SSSR doporučoval zařadit na program konference otázky zajišťující evropskou bezpečnost, projednat zásady vztahů mezi evropskými státy, zejména obchodních, hospodářských, vědecko-technických a kulturních styků, ochrany životního prostředí, dále zřízení orgánu pro otázky bezpečnosti a spolupráce. Následující porady by podle SSSR měly být zahájeny na úrovni ministrů zahraničních věcí.¹⁰⁶ Článek dále informoval, že představitel NSR D. Scheel doporučil důkladnou přípravu konference. Projevy představitelů socialistických států byly konkrétněji zaměřeny ke svolání celoevropské konference, projevy západoevropských zástupců měly poněkud obecnější charakter.¹⁰⁷

Mladá fronta oznámila, že delegace 34 zemí vyjádřily stanoviska svých vlád ke svolání celoevropské konference a k jejímu programu. Prakticky ve všech projevech bylo vyjádřeno uspokojení ze zahájení příprav ke svolání KBSE. Téměř shodně se zdůrazňovalo, že konference by se měla především zabývat otázkami evropské bezpečnosti. Představitelé zemí NATO hovořili o nutnosti projednávat vojenské aspekty, současně však poukazovali na to, že vojenské otázky by měly být projednány odděleně.¹⁰⁸

Československý velvyslanec O. Pavlovský formuloval stanovisko ČSSR ke svolání evropské konference a k jejímu programu, zdůraznil přání, aby se konference konala v červnu 1973.¹⁰⁹

Na konferenci byl s velkým zájmem očekáván projev vedoucího americké delegace, velvyslance USA Val Petersona; byl velmi stručný, ve svém vystoupení naznačil, že Spojené státy chtějí nejprve projednávat svá témata, a teprve pak se vyjádřit k místu a době jejího pořádání.¹¹⁰

---

¹⁰⁵ Tamtéž, 29. 11. 1972 (Představy se sjednocují), s. 5.

¹⁰⁶ Tamtéž, 30. 11. 1972 (Helsinky červen 1973), s. 1.

¹⁰⁷ Tamtéž, 30. listopad (Helsinky červen 1973), s. 5.

¹⁰⁸ Tamtéž, 1. 12. 1972 (Hlasy z Dipoli), s. 1.

¹⁰⁹ Tamtéž, 2. 12. 1972 (Řekli jsme své slovo), s. 1.

¹¹⁰ Tamtéž, 5. 12. 1972 (Další den rozpravy), s. 5.

Všeobecná rozprava přípravného jednání o KBSE byla zakončena projevem finského delegáta Maati Tuaminema. Delegáti se shodli na tom, že uspořádání celoevropské konference je nutné, měla by se „věnovat bezpečnosti, rozvoji spolupráce v ekonomice, obchodu, vědě, technice, kultuře, ochraně životního prostředí“. Socialistické země doporučovaly, aby se konference konala v červnu 1973 v Helsinkách, podle jejich návrhu by měla mít tři fáze: první na úrovni ministrů, druhá měla probíhat v komisích a třetí na nejvyšší úrovni. Dále navrhovaly zřízení stálého orgánu pro otázky bezpečnosti a spolupráce. Mladá fronta konstatovala, že vystoupení velvyslanců socialistických zemí bylo nejkonkrétnější, zatímco někteří západní delegáti se k návrhům nevyslovili. Především představitelé států NATO chtěli zařadit k projednání vojenskopolitická opatření a žádali důkladnou přípravu konference. Tento požadavek podle autora měl vést k prodlužování přípravných jednání, což mělo být jejich cílem.¹¹¹

Zpravodaj Mladé fronty napsal, že představitelé zemí NATO vyčkávají závěru zasedání Rady NATO v Bruselu, kde se měli dohodnout na společném postoji ke konferenci. Socialistické státy doporučovaly postupovat od nejjednodušších otázek k obtížnějším, od organizace konference k jejímu programu. Podle článku západoevropské země prosazovaly obrácený postup, upřednostňovaly projednání témat. Přípravnému jednání byly předloženy čtyři návrhy; maďarský, jugoslávský, britský a francouzský. Mladá fronta informovala, že řada delegací považovala za zajímavý jugoslávský návrh, který počítal s tím, že „by se začala projednávat organizace a struktura konference, posléze se konzultace zabývaly programem konference a nakonec byly upřesněny první body“.¹¹²

Mladá fronta v článku představila projev sovětského ministra zahraničí A. Gromyky, který na celoevropské konferenci promluvil jako první. Konstatuje, že velkou roli na vznik konference měly smlouvy SSSR, Polska, Československa a NDR s Německou spolkovou republikou, ty podstatně usnadnily uspořádání konference v Helsinkách.¹¹³

Ve svém projevu se Nixonův státní tajemník W. Rogers zmínil o vztazích SSSR a USA, dohodu těchto dvou států o odvrácení jaderné války právem zasadil do souvislosti s bezpečností Evropy. Komise se také zabývala maltským návrhem, aby byla na konferenci

---

¹¹¹ Tamtéž, 6. 12. 1972 (Nadějný průběh), s. 5.

¹¹² Tamtéž, 9. 12. 1972 (Pátek v Dipoli), s. 5.

¹¹³ Tamtéž, 5. 7. 1973 (Pozoruhodný návrh SSSR), s. 1.

připuštěna vystoupení některých arabských států k problematice Středního východu. Většina delegací byla toho názoru, že tato problematika by měla být otevřena spíše na fóru OSN.¹¹⁴ Na konferenci byl také zmíněn „návrh na zřízení poradního výboru pro otázky bezpečnosti a spolupráce v Evropě“. Záměrem tak bylo vytvoření přípravné komise, která by měla za úkol připravovat a svolávat další evropské konference. V ten samý den Spojené státy podaly návrh o pěti bodech, které měly být projednány ve druhé fázi konference. Jednalo se o „vypracování všeobecných zásad pro vzájemné vztahy mezi státy. Dohoda o vojenských otázkách včetně výměny informací a pozorovatelů, stanovení způsobu, jak včas a mírově řešit sporné otázky, zmenšení překážek obchodu a spolupráci v oblasti obchodu, průmyslu, vědy a techniky, rozšíření lidských kontaktů a spolupráce v oblasti kultury a školství“.¹¹⁵

Dne 9. července Mladá fronta informovala o skončení první fáze konference. Podle Rudého práva to byly právě socialistické země, jež se zasloužily o úspěšné zakončení KBSE, a to především svými návrhy, které se týkaly všech projednávaných okruhů otázek. Druhá fáze začala 18. září a probíhala v Ženevě.¹¹⁶ Po návratu z Helsinek Bohuslav Chňoupek vyjádřil uspokojení nad průběhem jednání. Především vyzdvihl úlohu socialistických zemí. Za nejpodstatnější označila československá delegace návrh Sovětského svazu „všeobecné deklarace o základech vztahů mezi evropskými státy“. Jedním z výsledků dvoustranných rozhovorů byla i návštěva ministra zahraničních věcí USA Williama Rogerse v ČSSR, která byla dohodnuta v konečné fázi. Při této návštěvě měly být projednávány konzulární dohody mezi USA a ČSSR.¹¹⁷

Mladá fronta se k druhé fázi vyjádřila jen zběžně. Mnohem větší pozornost jí věnovala až v jejím závěru. Například 5. června se v deníku píše, že na zasedání koordinačního výboru ženevské fáze Konference o evropské bezpečnosti a spolupráci se stále nepodařilo dosáhnout dohody o datu závěrečné fáze. Socialistické země navrhovaly jako termín konání konference 28. červenec, ale některé západní delegace se stanovení termínu vyhýbaly.¹¹⁸

---

¹¹⁴ Tamtéž, 6. 7. 1973 (Konference ve finiši), s. 1.

¹¹⁵ Tamtéž, 6. 7. 1973 (Návrh na zřízení poradního výboru pro otázky bezpečnosti a spolupráce v Evropě), s. 5.

¹¹⁶ Tamtéž, 9. 7. 1973 (První fáze skončila), s. 1.

¹¹⁷ Tamtéž, 9. 7. 1973 (Návrat československé delegace), s. 5.

¹¹⁸ Tamtéž, 5. 7. 1975 (Už nelze váhat), s. 5.

V Ženevě stále pracoval koordinační výbor na znění závěrečného aktu. Podle zpráv zpravodaje ve Washingtonu Henry Kissinger prohlásil, že závěrečná fáze KBSE by se mohla konat koncem července v Helsinkách. Své naděje v úspěch KBSE vyjádřil i W. Brandt, podle něj by mohla být začátkem nové spolupráce evropských zemí.¹¹⁹ Další článek sděluje, že v Helsinkách se vše připravuje na závěrečnou fázi konference.¹²⁰ V tomtéž článku se připomínalo, že to byly Varšavské státy, kdo stál u zrodu myšlenky celoevropské konference; „5. července 1966 byla v Bukurešti podepsána a zveřejněna deklarace účastníků porady politického poradního výboru Varšavské smlouvy, obsahovala výzvu, jež se stala zárodkem nadcházejícího helsinského setkání na nejvyšší úrovni.“¹²¹

Dne 19. července vyšel v Mladé frontě článek informující o předpokládaném konání KBSE 30. července až 1. srpna v Helsinkách.¹²² Skončila druhá fáze jednání v Ženevě, všechny potřebné dokumenty byly již schváleny. Dále se rozhodlo o další schůzce účastnických států, jejíž konání bylo naplánováno na rok 1977 v Bělehradě.¹²³

Ještě před zahájením závěrečné fáze konference se sešli představitelé ČSSR, NSR a Rakouska. Spolkový kancléř NSR vyjádřil pozvání k oficiální návštěvě v NSR. Společně podpořili blížící se konferenci a předsevzali si, že ve stejném duchu budou pokračovat i po jejím ukončení.¹²⁴

V článku „Pro zítřek“ autor informoval veřejnost, že nastala chvíle, kdy v Helsinkách zástupci evropských států, USA a Kanady usedli k jednomu stolu, aby stvrdili svými podpisy závěrečný dokument z KBSE. Konstatoval též, že „Evropa sice nevyřešila všechny své problémy, ale učinila mnohé pro mír“. Podle autora článku byla tímto krokem uzavřena etapa studené války. Výsledek konference byl připisován „úsilí socialistické politiky, všech mírumilovných sil, stále silícího realismu na Západě“. Jako nejpodstatnější ze všech přijatých závazků byla povinnost respektování principů vzájemných vztahů a právo neporušitelnosti hranic.¹²⁵

Poté co byl podepsán Závěrečný akt, vyšel v Mladé frontě článek „Mír přestává být snem“, který informoval o úspěšném skončení třetí fáze. Ještě před odjezdem z Helsinek,

---

¹¹⁹ Tamtéž, 7. 7. 1975 (Pokrok v jednání), s. 5.

¹²⁰ Tamtéž, 15. 7. 1975 (Helsinky: cesta volná), s. 1.

¹²¹ Tamtéž, 15. 7. 1975 (Helsinky: cesta volná), s. 5.

¹²² Tamtéž, 19. 7. 1975 (Program pro Helsinky), s. 1.

¹²³ Tamtéž, 22. 7. 1975 (Ženeva již předala štafetu), s. 1.

¹²⁴ Tamtéž, 30. 7. 1975 (Dialogy v Helsinkách), s. 1.

¹²⁵ Tamtéž, 1. 7. 1975 (Pro zítřek), s. 1.

pokračovaly některé delegace v dialogích. „Generální tajemník ÚV KSSS L. Brežněv a prezident USA G. Ford vysoce ocenili výsledky konference.“ A pokračovali v další výměně názorů v otázce omezení strategických zbraní.¹²⁶

Mladá fronta v průběhu KBSE vyzdvihovala úlohu socialistických států v jejich boji za mír. Konferenci přisuzovala historickou úlohu. Čtenáře informovala o snahách Západu, především „kapitalistických zemí“, jejichž snahou bylo zpomalit nebo znemožnit probíhající jednání.

3. Odraz KBSE v zahraničním tisku

3. 1. Reakce na KBSE v The Times

V britských novinách „The Times“¹²⁷ vyšel článek informující o blížícím se zahájení Konference o bezpečnosti a spolupráci v Helsinkách, jíž předcházelo setkání Evropského společenství (ES) v Haagu. Zde by se ministři zahraničních věcí měli shodnout na společném postoji při jednání na KBSE. Zabývali se především tzv. Davignonovou zprávou, která obsahovala stanoviska, jež by měla zaujmout ES k evropské bezpečnostní konferenci. Zpráva se zabývala „hlavními politickými problémy a spoluprací Východu se Západem v obchodní, technické a průmyslové oblasti a jak to ovlivní EHS“. Evropské společenství vyslovalo obavy, že se komunistické země pokusí nejen zneužít vyrovnané západní ekonomiky pro svůj vlastní prospěch, tzv. „ucpávání děr“, čemuž by měl Západ zabránit tím, že bude apelovat na požadavky, které povedou k dlouhodobě plánované spolupráci.¹²⁸

Hlavním tématem konference měla být podle britského tisku německá otázka a Střední východ, ale ministři ES se odhlasovali, že není vhodná doba pro evropské iniciativy na Středním východě. Z toho důvodu se rozhodli, že tomuto tématu bude věnován prostor na jednáních OSN. Ministři dále jednali o podmínkách vstupu obou německých států do OSN. I zde padlo rozhodnutí, že další diskuze proběhne až na ministerském zasedání NATO v Bruselu, ale již teď se shodovali v tom, že by obě

---

¹²⁶ Tamtéž, 2. 8. 1975 (Mír přestává být snem), s. 1.

¹²⁷ The Times vycházejí ve Spojeném království od roku 1785, jejich zakladatelem byl John Walter.

¹²⁸ The Times, 20. 11. 1972, (The Nine discuss security meeting), s. 6.

republiky mohly vstoupit do OSN v průběhu příštího roku. Tato schůze ale byla svolána především proto, aby se představitelé ES usnesli na společných pokynech pro konferenci v Helsinkách. Britové zde také vznesli požadavek, aby Davignonova komise rozšířila zprávu o politické spolupráci mezi Východem a Západem.¹²⁹

Dne 22. listopadu list informoval o zahájení předběžných rozhovorů v Helsinkách. Finský ministr zahraničních věcí ve svém úvodním projevu vyjádřil naději na zlepšení vztahů mezi Západem a Východem. Na této schůzi byl zvolen předseda jednání, jímž se stal tajemník finského ministra zahraničních věcí Richard Totterman. V čele delegací těchto jednání byli ministři zahraničních věcí. Velkou Británii zastupoval Anthony Elliot.¹³⁰ Již v průběhu prvního dne jednání se objevila řada drobných problémů, mezi něž patřil i zasedací pořádek. Spolková republika Německo nesouhlasila s řazením podle anglické abecedy, jelikož jejich umístění bylo ve spodní části, zatímco Německá demokratická republika byla v první polovině a navíc byl kladen důraz na slovo Němec, s čímž také nesouhlasili. Z tohoto důvodu se zasedací pořádek upravil podle francouzské abecedy, „Republique federale d'Allemagne“ a „Republique democratique Allemande“, čímž byl vyřešen německý problém. Cílem probíhajících jednání bylo rozhodnout o místě, datu a programu KBSE ministrů zahraničních věcí. Účastníci byli jednotní v tom, že by měla být vytvořena komise a podkomise, jež vypracuje konkrétní návrhy na další zasedání ministrů. Na konferenci se měli zabývat politickými a vojenskými otázkami, včetně zásad pro vztahy mezi státy, mezi něž patří odsouzení použití síly a neporušitelnost hranic. Někteří představitelé delegací se obávali, že právě tento požadavek by mohl odradit Sovětský svaz, který porušoval suverenitu svých spojenců. Diskutovali o potřebě včasného „oznamování vojenských manévřů, o obchodních a ekonomických záležitostech, pravidlech pro průmyslovou spolupráci, vědeckých výměnách, dopravě a životním prostředím“. The Times informoval o obavách komunistických zemí ze zásahu do jejich systému – zvláště poté, co byl do jednání zahrnut bod týkající se „kulturních vztahů a volného pohybu informací a myšlenek“. Zatímco Západ považoval toto téma za podstatnou součást KBSE, podle britského tisku se zdál Sovětský svaz „nervózní“ a usiloval o to, aby se zabránilo přímému televiznímu vysílání přes satelit. Posledním

---

¹²⁹ Tamtéž, 21. 11. 1972 (Foreign ministr of nine Reale mesure of agrément on policy approach to word problems), s. 7.

¹³⁰ Tamtéž, 22. 11. 1972 (Helsinki talks on European security begin), s. 1.

zdrojem neshod v průběhu jednání byl sovětský návrh na vytvoření stálého sekretariátu. Ačkoliv západní země se domnívaly, že takových orgánů je již dost a obávaly se možných snah Sovětského svazu odkládat některé sporné otázky a nechat je na řešení nové instituci. Takové počínání podle Západu odporovalo záměru KBSE.¹³¹

The Times psal o protestu Rumunska ohledně volby místopředsedy, jímž byl zvolen Fin Joel Pekuri. Rumuni požadovali střídání vedoucích funkcí; kompromisním řešením byla volba Joela Pekuriho na výkonného tajemníka technických služeb. Požadovali, aby i ve funkci místopředsedy fungovala „metoda otáčení“. Proti střídání místopředsedů neměli britští delegáti větších námitek, ale obávali se, že to je v této fázi zbytečně komplikované a mohlo by to vést k prodlužování jednání. Dalším rumunským požadavkem bylo, aby hlas malých zemí měl stejnou váhu jako těch velkých. Z toho důvodu došlo k tzv. „demokratizaci“ v zasedacím pořádku. Původně měly velké země tři místa v předních řadách, střední po dvou a malé po jednom, ale nakonec bylo ujednáno, že každá země bude mít po dvou místech v předních řadách a čtyři vzadu. Britové tuto etapu konference označili za „relativně formální setkání velvyslanců“ a ani neočekávali, že by na těchto jednáních mohla být vytvořena závaznější struktura konference. Oproti tomu Rumuni si od této etapy slibovali více, považovali to za zcela „novou a historickou příležitost“. Do budoucna očekávali, že dojde k rozpuštění obou vojenských bloků v Evropě a kladli důraz na požadavek „absolutní rovnosti všech států na konferenci“. Předložili „deset bodů volajících po rovnosti všech účastníků bez ohledu na jejich sociální systém, velikost, úroveň rozvoje a členství nebo nečlenství ve vojenských aliancích“.¹³²

Neshody se objevily také v procedurálním prohlášení, které finský předseda zahájil slovy: „Všechny státy se účastní na základě úplné rovnosti.“ Rumuni požadovali přidání slov „bez ohledu na členství ve vojenských aliancích“. Západní delegace s tím souhlasily, ale podle tisku členové Varšavského paktu reagovali spíše odměřeně. Belgičané jako kompromisní řešení navrhovali přidání do preambule jednacího řádu slova o „nezávislosti na vojenské alianci“.¹³³

Delegáti se dohodli na třístupňovém jednání; první fáze na úrovni ministrů zahraničních věcí, na niž naváže práce komise a nakonec proběhne závěrečné zasedání

---

¹³¹ Tamtéž, 23. 11. 1972 (Compromises sought in Helsinki), s. 6.

¹³² Tamtéž, 24. 11. 1972 (Rumania demands equal voice for small countries as work begins at Helsinki security talks), s. 5.

¹³³ Tamtéž, 28. 11. 1972 (Rumania holds up Helsinki talks), s. 7.

nejvyšších představitelů. Britský velvyslanec Anthony Elliott věřil, že otázka „volného pohybu a myšlenek“ bude úspěšně odsouhlasena. Zdůrazňoval nutnost svobodné komunikace a poskytnutí pevných základů pro budoucí spolupráci. Hlavním záměrem Británie bylo „bourání bariér bránící posílení vzájemné důvěry a rozvoji spolupráce mezi státy“. ¹³⁴

The Times informoval o žádosti Rumunska, které požádalo o mezinárodní záruku, jež by ho „ochránila před silou v jakékoliv formě a pod jakoukoliv záminkou“. Rumunský velvyslanec Dan Balanescu připomínal, že otázky „vojenského uvolnění a odzbrojení“ jsou podstatnou součástí evropské bezpečnosti. Na programu konference byla jednání o snižování počtu vojsk na cizí půdě. Zatímco západní spojenci tyto body označovali za zásadní a průlomové pro evropskou bezpečnost, Sovětský svaz a jeho spojenci tyto otázky často považovali za snahy Západu o oslabení jejich sil. Ačkoliv názory Rumunska se často shodovaly se západními, svůj postoj k svobodné výměně myšlenek a informací nezměnilo a stejně jako ostatní socialistické státy bylo proti zařazení lidských práv na jednání KBSE. ¹³⁵

List se značně zajímal o otázku „volného pohybu lidí a myšlenek“, což mělo umožnit užší spolupráci a větší kontakty mezi lidmi, výměnu informací a názorů. Spojené státy usilovaly o větší kooperaci mezi zeměmi ohledně „vojenských manévřů a přesunů“, aby již nedocházelo ke zbytečným nedorozuměním. Západ považoval koncepci nedotknutelnosti hranic za nezbytnou pro zachování míru. Národy by také měly pracovat na „užší hospodářské, vědecké a ekologické spolupráci“. ¹³⁶ Po skončení prvního kola obecných prohlášení přípravného jednání se britský tisk shoduje, že jediné překvapení přišlo z řad Rumunska, jež bylo členem Varšavského paktu, a přesto požadovalo „posílení národní suverenity, nezávislosti a záruky proti použití síly ze strany jiných států“. ¹³⁷

The Times představoval britské návrhy – velvyslanec Anthony Elliott nastínil několik svých úvah. Předložil tři body k diskuzi: za prvé by měla existovat „jasná definice rozsahu konference a její další postup“, čímž odkazoval na vzájemné a vyrovnané snížení sil, o čemž se mělo ještě diskutovat; za druhé „navrhuje, aby v současnosti nebylo o ničem závazně rozhodnuto, detailní práce by měla být přenechána komisi; a program jednání by

---

¹³⁴ Tamtéž, 1. 12. 1972 (Three-stage security talks idea favoured), s. 5.

¹³⁵ Tamtéž, 2. 12. 1972 (Rumania continues jabs at Russia), s. 4.

¹³⁶ Tamtéž, 5. 12. 1972 (Helsinki plea for free movement of ideas), s. 7.

¹³⁷ Tamtéž, 6. 12. 1972 (Envoys stick to their positions in Helsinki talks), s. 7.

měl být dostatečně podrobný, aby bylo zřejmé, jakým směrem se povedou další jednání“.¹³⁸

List čtenáři představil ruské návrhy, některé označil za kontroverzní. Mezi jejich principy patřila „teritoriální integrita, mírové řešení sporů tak, aby nedošlo k ohrožení mezinárodního míru, dále nevměšování se do vnitřních záležitostí jiných států, každý účastnický stát bude respektovat politické, hospodářské a kulturní základy jiných států, dodržování lidských práv a svobod, včetně svobody náboženského vyznání, rovná práva a sebeurčení národů, podle níž všechny národy mají právo vytvořit sociální systém a zvolit si formu vlády, kterou považují za vhodnou a nutnou k zajištění hospodářského, sociálního a kulturního rozvoje země. Zúčastněné státy budou vzájemně spolupracovat za účelem udržování mezinárodního míru a bezpečnosti, budou dbát plnění závazků vyplývajících z mezinárodního práva v souladu s Chartou Organizace spojených národů“. Aby všechny tyto zásady byly efektivnější, měly se zúčastněné státy zdržet poskytování politické, vojenské, ekonomické či jiné pomoci a podpory, těm zemím, které svým jednáním ohroží mezinárodní mír a bezpečnost. Dále Sověti vyzývali „k rozšíření politických konzultací, bilaterálních a mnohostranných vztahů, kulturní spolupráci a respektu mezi národy“.¹³⁹ Článek sovětské požadavky označil za dvojsmyslné. Západní představitelé zemí si nemohli být jistí, že Sověti opět nenaruší suverenitu jiného státu, jako tomu bylo například v Československu v roce 1968. Navíc komunistické země byly známé svou cenzurou a porušováním lidských práv a svobod. Není divu, že řada delegátů označila sovětské návrhy za silně kontroverzní, velvyslanci tak rozhodli, že dále se těmito body bude zabývat až výbor v Ženevě.

Ve svém projevu irský ministr zahraničních věcí Garrett Fitzgerald připomněl, že se nejedná jen o vztazích mezi Západem a Východem, ale i vztazích mezi jednotlivými státy. Připomněl problematické vztahy z minulosti mezi Irskem a Velkou Británií, obě země by měly přijmout řešení pro případ nových problémů. Mimo jiného navrhoval, aby nedotknutelnost hranic nebyla zaměňována s myšlenkou jejich neměnnosti.¹⁴⁰

Britský ministr zahraničí Alec Douglas-Home nabádal Evropu k odstranění překážek. Od konference očekával především praktické výsledky, vyzval přítomné

---

¹³⁸ Tamtéž, 8. 12. 1972 (Helsinki envoys hear British proposals), s. 6.

¹³⁹ Tamtéž, 5. 6. 1973 (Russians put controversial gloss on their declaration of principles at Helsinki conference), s. 5.

¹⁴⁰ Tamtéž, 6. 6. 1973 (Frontiers can be changed, Ireland states), s. 7.

ministry, aby přešli od „obecných deklarací k praktickému využití v životě Evropanů“. Nastalou situaci komentoval slovy, že „pokud by byla bezpečnost záležitostí slov na papíře nebo na rtech státníků, Evropa by byla bezpečná již teď. Občané nepotřebují další deklarace ve světovém archivu, ale požadují lepší podmínky pro život“. Počátek zlepšení spočívá podle něj ve „zrušení cenzury tisku a východo-západní diskusní televizní pořady by měly být volně přístupné ve všech zemích“. Velký význam přikládal otázce spolupráce a humanitární záležitosti, požadoval „svobodný pohyb lidí, výměny informací i idejí“. Taktéž zdůraznil, že podstatnou roli ve vyjednávání nemají již státy ve vojenských aliancích, ale především neutrální země.¹⁴¹ Britské návrhy poukázaly na problematiku vojenských manévřů, které mohou vést k nedorozumění, čemuž se dá předcházet jejich včasným oznámením. Další britský návrh vybízel k zlepšení obchodních kontaktů.¹⁴²

Na KBSE přednesla své požadavky i Malta, jež požadovala, aby se konference účastnilo i Alžírsko a Tunisko, čímž by se do jednání mohly zařadit také problémy ve Středomoří. Ministři se usnesli, že není vhodné řešit tyto problémy v rámci KBSE, jelikož by nebylo příhodné řešit problematiku Středomoří bez účasti všech zemí, jichž se to týká. Ohledně tohoto tématu, se účastnické země „neshodly na žádném konsensu“. The Times se zabýval situací v komunistických zemích, kde vláda své občany dostatečně neinformovala o otázkách projednávaných na zasedáních, především těch, jež se týkají širšího kontaktu se Západem. Podle článku někteří komunističtí delegáti byli toho názoru, že by západní země neměly klást takový důraz na problematiku „volného pohybu osob a informací“, jelikož to vyvolává negativní dojem, že socialistické státy nemají zájem o vyřešení této otázky.¹⁴³

V průběhu jednání probíhala řada dvoustranných diskuzí mezi ministry zahraničních věcí. List informoval o ukončení jednání ministrů zahraničních věcí, které probíhalo od 3. – 7. července; ministři zde přijali program a pokyny s pracovními body konference. Druhá fáze se konala v Ženevě od 18. září 1973 a v jejím průběhu měla komise připravit návrhy, doporučení, resoluce a jiné závěrečné dokumenty na základě návrhů předložených v první etapě.¹⁴⁴

---

¹⁴¹ Tamtéž, 6. 7. 1973 (Sir Alec urges Europe to remove the barriers), s. 1.

¹⁴² Tamtéž, 6. 7. 1973 (British plan to remove suspicions in Europe), s. 7.

¹⁴³ Tamtéž, 9. 7. 1973 (Malta tests Russian patience in Helsinki communique wrangle), s. 4.

¹⁴⁴ Tamtéž, 9. 7. 1973 (No konsensus reached on non-participant states), s. 4.

Americký velvyslanec Rogers vyjádřil přání, aby konference nadále pokračovala tak jak je nastavená, a že jejich zájmem je především „posílit vztahy mezi státy. Plánují pokračovat v úzké spolupráci se svými spojenci v Atlantické alianci a hledat nové způsoby, jak zlepšit vztahy v Evropě“. Uvědomovaly si, že „samy Spojené státy a Sovětský svaz nedokážou vyřešit otázku bezpečnosti v Evropě, je nutná spolupráce všech evropských států“. Stále větší nutností bylo odstranit rozdíly mezi Evropským společenstvím na Západě a státy Varšavské smlouvy na Východě Evropy. Bylo tak zapotřebí odstranit dlouhotrvající překážky, které bránily jejich vzájemné komunikaci. Rogers se vyjádřil také k problematice neporušitelnosti hranic: „Není nutné zakázat zcela změny hranic, obzvláště pokud by přicházely z vůle lidu a vzájemné dohody mezi státy, cokoli jiného by bylo proti souladu principů suverenity a práva sebeurčení“. V otázce lidských práv byl nekompromisní a vyzýval k „volnému pohybu lidí a myšlenek, svobodě cestování, slučování rodin a přístupu k informacím“.¹⁴⁵

Dokumenty, jež měly být signovány v Helsinkách, se vztahovaly na všechna hlediska vztahů mezi Východem a Západem, ale nebyly nijak právně závazné.¹⁴⁶ Ještě stále nebyly dořešeny některé problémy. Jedním z takových sporných bodů bylo včasné upozorňování na vojenské manévry; z toho důvodu nebylo stále stanovené datum konference, ale bylo pravděpodobné, že proběhne koncem měsíce.¹⁴⁷ Nejpravděpodobnějším termínem konání konference byl 30. červenec, ale Malta stále vznášela námitky ohledně klauzule o Středomoří. Požadovala, aby ve Středomořním moři „nebyly žádné válečné lodě plující pod vlajkou jiné než středomořské země“.¹⁴⁸

Termín závěrečné fáze summitu byl oficiálně stanoven na 30. července. Došlo k tomu poté, co účastníci konference dospěli ke shodě s Maltou. Problém s válečným loďstvem ve Středomořním moři vyřešili opatrnou formulací bez konkrétního časového vymezení.¹⁴⁹ Zbývalo již jen určit termín dalšího setkání, které bylo plánováno v roce 1977. Článek také informoval o tom, že tyto dohody nemají mít právní status, jde o „všeobecné dohody“.¹⁵⁰

---

¹⁴⁵ Tamtéž, 6. 7. 1973 (Mr. Rogers underlines America's determination to stay in Europe), s. 7.

¹⁴⁶ Tamtéž, 6. 7. 1975 (New attempt to fix date for Helsinki summit), s. 4.

¹⁴⁷ Tamtéž, 9. 7. 1975 (Finland rule out European summit on July 28), s. 4.

¹⁴⁸ Tamtéž, 11. 7. 1975 (Malta stumbling block to summit date), s. 6.

¹⁴⁹ Tamtéž, 12. 7. 1975 (July 30 set for summit at Helsinki), s. 5.

¹⁵⁰ Tamtéž, 21. 7. 1975 (Way cleared for Helsinki summit next week), s. 1.

Prezident Ford považoval dohody uzavřené v Helsinkách za pozitivní pokračování procesu mezinárodní „détente“ a věřil, že se tento den stane historickou událostí. Politické uvolňování by mělo být doprovázeno uvolněním vojenského napětí.¹⁵¹

Den před zahájením konference The Times označil za vrchol dne příjezd nejvyšších státníků do Helsinek. Jedním z nich byl sovětský vůdce Leonid Brežněv, který přijel „speciálním vlakem, taženým dvěma červenými lokomotivami“. Prezident Ford přiletěl v ten samý den, vyjádřil naději v další „posilování a budování mírové spolupráce“. Harold Wilson označil konferenci za „mezník v evropských dějinách a rozvoji světa“.¹⁵²

Již delší dobu Čína poukazovala na nebezpečí ze strany Sovětského svazu, jehož cílem měla být především expanze. Mezi Čínou a Sovětským svazem panovaly napjaté vztahy; Čína Závěrečný akt označila za nesmyslný a srovnávala ho s Mnichovskou dohodou. Stejně tak upozorňovala na nebezpečí sovětské nadvlády v Portugalsku.¹⁵³

V tisku se objevila zpráva, že „duch détente je rozptýlen“, jelikož již druhý den došlo ke sporu ohledně Kypru. Süleyman Demirel, turecký předseda vlády, odmítl ustanovené jednání konference uznat za závazné, co se týče vztahů s Kyprem. Turecká delegace odešla z jednacího sálu ve chvíli, kdy arcibiskup Makarios přišel k řečnickému pultu. Řada evropských představitelů se snažila najít kompromisní řešení v řadě soukromých setkání mezi oběma stranami, ale zcela bez úspěchu.¹⁵⁴

Podpisem třiceti pěti představitelů západní a východní Evropy, Spojených států a Kanady (neúčastnila se jen Albánie, jež sdílela čínský názor, že Sovětský svaz se skrze KBSE pokusí o expanzi v Evropě), bylo uzavřeno dva roky trvající usilovné jednání o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. V závěrečných projevech konference byla slyšet hesla typu: „Historie nebude hodnotit tuto konferenci tím, co slíbíme dnes, ale tím jestli to zítra splníme.“¹⁵⁵

---

¹⁵¹ Tamtéž, 29. 7. 1975 (Ford-Gierek hopes on Helsinki talks), s. 4.

¹⁵² Tamtéž, 30. 7. 1975 (Heads of government gather in Helsinki), s. 5.

¹⁵³ Tamtéž, 1. 8. 1975 (China sees Helsinki as another Munich), s. 6.

¹⁵⁴ Tamtéž, 1. 8. 1975 (Spirit of détente fades after Makarios attack), s. 1.

¹⁵⁵ Tamtéž, 2. 8. 1975 (Heads of 35 nations sign declaration), s. 1.

3. 2. Reakce na KBSE v *International Herald Tribune*

Mezinárodní noviny „International Herald Tribune“¹⁵⁶ (IHT) informovaly o rozhodnutí finské vlády, jež uznala SRN a NDR jako dva nezávislé státy.¹⁵⁷ Toto rozhodnutí bylo podstatné vzhledem k blížícím se přípravným jednáním KBSE, jež se odehrávaly právě ve Finsku a oba německé státy se měly účastnit přípravných jednání o KBSE.

Účast na konferenci odmítla Albánie, jež zastávala názor, že konference je organizovaná a zmanipulovaná velmocemi, především Sovětským svazem. Konference se účastnily také dvě mimoevropské země Spojené státy a Kanada. V čele americké delegace stál Valdemar Peterson a George West, jeho poradce z ministerstva zahraničí. Sovětskou delegaci vedl ministr zahraničních věcí Valerín Zorin. Zástupci USA a SSSR se sešli den před konferencí, shodli se v názoru, že by zahajovací projevy měly být krátké. Většina účastníků upřednostňovala dvoustranné kontakty a konferenční jednání by se mohlo konat jednou denně. Delegace se dohodly i na tom, jak by měl vypadat program pro celou konferenci, měl by obsahovat tři hlavní okruhy; vztahy mezi národy a bezpečnost, různé formy spolupráce mezi státy a volný pohyb lidí, myšlenek a informací. Rumunsko a některé neutrální země očekávaly, že jedním z důsledků konference bude eliminace Varšavské smlouvy a NATO a s tím související vznik „permanentního celoevropského bezpečnostního systému“.¹⁵⁸

První přijatou zásadou na přípravných jednáních byl princip, že „všechny státy se účastní konzultací ve svrchované rovnosti a úplné rovnosti“. Na popud Rumunska byla k preambuli přidána věta, že „konzultace budou probíhat mimo vojenské aliance“.¹⁵⁹

Rusko předneslo návrh, aby konference měla tři fáze, po ministerské konferenci se měl sejít pracovní výbor a zakončena měla být setkáním státníků na nejvyšší úrovni. Rusové doufali v rychlý průběh konference, ale Západ požadoval především záruky, že její výsledky budou mít smysl a budou uplatňovány a dodržovány v praxi. Francie a Spolková republika Německo vyjádřily názor, že na konferenci by měly především usilovat

---

¹⁵⁶ International Herald Tribune patří mezi mezinárodní deníky, noviny byly založeny v roce 1887 v Paříži a jsou psány v anglickém jazyce.

¹⁵⁷ International Herald Tribune, 20. 11. 1972 (Finland decides to recognize both Germanys), s. 4.

¹⁵⁸ Tamtéž, 29. 11. 1972 (Helsinki talks begin today), s. 4.

¹⁵⁹ Tamtéž, 29. 11. 1972 (34 at Helsinki set up rules of procedure), s. 2.

o budování důvěry mezi Západem a Východem. Sovětský svaz navrhoval tři hlavní body jednání: soubor principů pro stanovení vztahů mezi státy v Evropě; za druhé rozšíření obchodní, hospodářské, vědecké, technické a kulturní spolupráce, i v oblasti ochrany životního prostředí a na závěr vytvoření stálého orgánu pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Taktéž Francie představila svůj návrh, jenž měl tři fáze, od sovětského se lišil především v tom, že nebyl zakončen setkáním na nejvyšší úrovni, ale jednalo by se o další konferenční setkání, kde by byly schvalovány návrhy pracovního výboru.¹⁶⁰

Všeobecná shoda panovala v myšlence, že „země by se měly účastnit jednání na základě rovnosti a nezávislosti. Všechna rozhodnutí měla být prováděna pouze na základě konsensu, tedy jednomyslného souhlasu“. Rumuni se stavěli proti volbě místopředsedy, jímž měl být další Fin Richard Totterman, požadovali střídání místopředsedů z účastnických zemí.¹⁶¹

List uvedl, že v Helsinkách se pokládají základy evropské bezpečnostní spolupráce, což by mělo vést ke zmírnění napětí v Evropě. Přesto se zde objevilo varování před údajným „projektem sovětské politiky a propagandy“. Moskva se podle některých zpráv bude snažit získat oporu v evropském a atlantickém společenství k tomu, aby mohla využívat jejich „západní ekonomické kapacity“ k zlepšení svého postavení mocnosti. Výsledky tohoto úsilí by mohly vést k posílení sovětského vlivu na evropském kontinentu.¹⁶²

Konference se dostala do slepé uličky, stalo se tak především díky požadavkům Malty. Problém se týkal maltské rezoluce, vyzývající ke snížení ozbrojených sil ve Středomoří, což byl jasný odkaz na přítomnost amerických a sovětských flotil. S výjimkou Malty byla většina představitelů přesvědčena, že závěrečná fáze konference se uskuteční 30. července. Situace se zhoršila, když maltská delegace uvedla, že nepřijme stanovenou formulaci. Toto jednání ostatní zástupci považovali za vydírání, podle nich Malta čekala, až všechny zbývající otázky budou urovnány a následně začala mít námitky.¹⁶³

Před závěrečným summitem bylo schváleno prohlášení obsahující deset základních principů, které by měly vést k zlepšení evropských vztahů. V průběhu jednání představitelé účastnických zemí doladili detaily ohledně předběžného oznamování vojenských manévřů

---

¹⁶⁰ Tamtéž, 29. 11. 1972 (Ministrial-level talks urged by Russia on Europe security), s. 1.

¹⁶¹ Tamtéž, 25. 11. 1972 (Helsinki conferees agree on eight points of procedure), s. 3.

¹⁶² Tamtéž, 25. 11. 1972 (Helsinki conferees agree on eight point sof procedure), s. 3.

¹⁶³ Tamtéž, 12. 7. 1975 (Security conference still stalled by Malta), s. 1.

a hledali vhodnou klauzuli, jež by zajistila, že vzájemný obchod mezi Západem a Východem bude vyvážený.¹⁶⁴

List informoval o závěrečných jednáních o KBSE – představitelé třiceti pěti států přijali překlad Závěrečného aktu v šesti jazycích, jenž byl podepsán zástupci vlád na třidenním summitu v Helsinkách 30. července. Závěrečné prohlášení bylo označeno za „největší pokus o kodifikaci vzájemných vztahů, stanovilo politické zásady pro budoucí vztahy a vyzývalo k větší spolupráci v oblasti ekonomiky, techniky, životního prostředí, humanitární záležitosti, kultury, vzdělávání a vědy“. Jedním z posledních bodů bylo stanovení místa pro setkání vládních expertů, kteří budou kontrolovat, zda jsou opatření realizována, shromáždění předběžně stanovili na rok 1977 do Bělehradu.¹⁶⁵

Americký prezident Gerald Ford a sovětský vůdce Leonid Brežněv se setkali v průběhu návštěvy Helsinek. Oba vůdcové se zaměřili na návrh dohody o omezení počtu jaderných zbraní, Ford se nechal slyšet, že doufá v nalezení kompromisního řešení o dohodě SALT II, jež by mohla být uzavřena na podzim, kdy je plánována návštěva L. Brežněva. G. Ford očekával setkání i s dalšími vůdci z východní a západní Evropy.¹⁶⁶

Velkou nervozitu vyvolala situace v Portugalsku. Na tiskové konferenci Henry Kissinger prohlásil, že Spojené státy budou naléhat na Moskvu, aby se nevměšovala do vnitřních věcí Portugalska, což by zcela odporovalo snahám o uvolňování napětí. Americký prezident od Závěrečného aktu očekával, že přispěje k „zlepšení vztahů mezi Východem a Západem v ekonomice, obchodu, pomůže rozděleným evropským rodinám, usnadní cestování přes hranice a umožní západním novinářům volnější pohyb“.¹⁶⁷

Dne 29. července se začali sjíždět nejvyšší představitelé evropských států, Kanady a USA do Helsinek. Třidenní konference, jejíž přípravy trvaly téměř tři roky a od níž se očekávalo zmírnění napětí v Evropě, byla považována za největší setkání na nejvyšší úrovni v historii. IHT sledoval příjezd nejvyšších zástupců; zvědavost vyvolal Leonid Brežněv, který dorazil vlakem. Vrcholná schůzka byla také příležitostí k intenzivním bilaterálním jednáním. Ford a Brežněv se měli setkat minimálně dvakrát, aby jednali o SALT II.¹⁶⁸

---

¹⁶⁴ Tamtéž, 1975 (European summit in Helsinki is officially set for July 30), s. 1.

¹⁶⁵ Tamtéž, 22. 7. 1975 (Security talks end with adoption of texts), s. 2.

¹⁶⁶ Tamtéž, 24. 7. 1975 (Ford will meet Brezhnev twice on Helsinki visit), s. 1.

¹⁶⁷ Tamtéž, 1975 (Ford defends Helsinki pact before Europe summit trip), s. 1.

¹⁶⁸ Tamtéž, 30. 7. 1975 (Leaders in Helsinki for summit today), s. 1.

IHT sledoval postoj Rusů ke konferenci, ti ji podle článku považovali za příležitost, jak vyřídit poválečné rozdělení světa a upevnění hranic. Usilovali především o to, aby se v dokumentu objevilo tvrzení, že hranice v Evropě nelze změnit silou. Podle článku bylo zarážející, jak moc Moskva již v minulosti toužila po uskutečnění konference. IHT se pozastavil také nad tím, proč Rusové tolik touží po bezpečnostní konferenci a považují ji za vrchol své diplomacie trvající dvacet let. Spojené státy také požadovaly, aby Rusové přestali dělat problémy na Blízkém východě a změnili chování ke svým občanům, dali jim základní svobody a práva.¹⁶⁹

Třicet pět zemí účastnících se KBSE volalo po „otočení listu ze studené války na uvolňování napětí“. Finský prezident Urho Kekkonen zahájil třídní setkání; po něm si vzal slovo britský premiér Harold Wilson, který připomněl, že se jedná o jedno z největších setkání na nejvyšší úrovni od dob legendárního kongresu ve Vídni v roce 1814. Prohlásil, že jednou by občané Severní Ameriky a Evropy mohli v této konferenci nacházet historický zlom. Harold Wilson měl nejsilnější projev, občas až vzdorný, především když odkazoval na tzv. Brežněvovu doktrínu omezující suverenitu socialistických států. Podle něj již pro takové jednání nebude žádná omluva zvláště pro státy účastnící se KBSE, čímž se má v budoucnu zabránit jakémukoliv jinému zásahu do svrchovaných práv států. „Každý z nás navíc bude souzen a posuzován našimi národy a historií.“ Komunistické delegace na konferenci vyzývaly k dalšímu snížení ozbrojených sil v Evropě. Podle Ericha Honeckera, východoněmeckého vůdce komunistické strany, vojenské zmírnění napětí zaostávalo za politickým uvolňováním napětí. V textu se také připomínalo, že ve snižování vojenského napětí se bude pokračovat v září ve Vídni, kde se bude projednávat smlouva SALT II.¹⁷⁰

Prezident Ford podnikl první ze dvou setkání s prvním tajemníkem strany SSSR Leonidem Brežněvem a uvedl, že dosáhli pokroku v dohodách SALT II. V průběhu KBSE probíhala řada bilaterálních jednání.¹⁷¹ ES se shodla na pokračování přístupu k portugalské otázce, toto téma se přímo neřešilo v rámci konference, ale připomenulo se, že jednou ze zásad Závěrečného aktu je právě „nevměšování se do vnitřních záležitostí“. Evropané se tak snažili zabrzdit Rusko od zasahování do vnitřních záležitostí

---

¹⁶⁹ Tamtéž, 30. 7. 1975 (The spirit of Helsinki: U. S. Disbelief), s. 6.

¹⁷⁰ Tamtéž, 31. 7. 1975 (Permanent détente is urged by first speakers at Helsinki), s. 2.

¹⁷¹ Tamtéž, 31. 7. 1975 (Many bilateral meetings at Helsinki), s. 2.

Portugalska. Dalším tématem k jednání na bilaterálních setkáních bylo omezení strategických útočných raket, tedy SALT II.¹⁷²

IHT informoval o tom, že Leonid Brežněv, sovětský vůdce komunistické strany, dnes ujistil třicet pět účastnických národů evropské bezpečnostní konference, že „Sovětský svaz bude dodržovat veškerá ustanovení 30. 000 slov v Závěrečném aktu, jenž bude podepsán 1. srpna“. Zřejmě se svým proslovem snažil rozptýlit pochybnosti, které vyslovili ostatní řečníci. Brežněv zdůrazňoval, že to byl právě Sovětský svaz, kdo usiloval o uskutečnění KBSE a od počátku ji označoval za otevření nových možností, jež nebyly uskutečnitelné v období studené války. Na závěr vyslovil Brežněv poznámku, jež by mohla být vykládána jako zřeknutí se tzv. Brežněvovy doktríny omezující suverenitu socialistických zemí. Prohlásil, že „nikdo by se neměl snažit diktovat jiným národům, na jakém základě zahraniční politiky mají jednat při řízení vnitřních záležitostí. Je to pouze záležitostí každého státu a nikdo jiný nemá právo vměšovat se do vnitřních záležitostí. Pouze lidé každého státu a nikdo jiný nemá svrchované právo rozhodovat o vnitřních záležitostech a zavádět vnitřní zákony“. Dále poznamenal, že prioritou mělo být nyní jednání, „jak snížit ozbrojené síly a výzbroje ve střední Evropě, aniž by se snížila bezpečnost“. List označil Brežněvův projev za nepřímý a formulovaný v socialistickém žargonu. K bodu šíření zpráv a informací prohlásil, že „informace médií mohou sloužit k účelům klidu a upevnění sebevědomí, anebo naopak po celém světě šířit jed sváru; on doufá, že konference bude poskytovat správné vodítko pro tyto výměny“, čímž zřejmě odkazoval na výzvy k distribuci novin mezi Východem a Západem.¹⁷³

Dne 1. srpna podepsalo třicet pět národů Závěrečný akt evropské bezpečnostní konference. Ford ve svém projevu zdůraznil, že Spojené státy se budou snažit rychle zastavit napětí, jež je označované za období studené války“. A zavázal se k „dodržování lidských práv a svobod, posílení volného pohybu osob, myšlenek a informací“. Vyjádřil naději, že na „Východě pochopí a nakonec i přijmou západní ideály“. Ford odkázal na vztahy USA a Kanady, na jejichž hranici nestojí jediný ozbrojený voják, čímž mínil železnou oponu. Varoval před „prázdnými slovy“ s tím, že „mír není jen kus papíru“. Naopak rumunský prezident upustil od svého původního textu a začal svůj projev slovy „já jsem komunista“ a ve svém projevu se zaměřil především na obhajobu socialismu. Po

---

¹⁷² Tamtéž, 31. 7. 1975 (Ford talks to Brezhnev, sees progress on a SALT II. akord), s. 1.

¹⁷³ Tamtéž, 1. 8. 1975 (Brezhnev pledges to adhere to terms of security accord), s. 1.

dobu jednání o KBSE Rumunsko usilovalo o omezení Brežněvovy doktríny. Signování dokumentu znamenalo konec tří dnů projevů, na dokumentu se pracovalo téměř tři roky v Ženevě. Většina delegací věřila, že Závěrečný akt bude mít historický význam, ve svém důsledku by mohl ukončit studenou válku a spojit rozdělenou Evropu.¹⁷⁴

4. Komparace československého a zahraničního tisku

Reakce československého a zahraničního tisku byla silně ovlivněna ideologickým, politickým a sociálním zřízením státu. Na začátku normalizačního období proběhly čistky ve všech mediálních institucích, jejichž účelem bylo dostat média pod mocenskou kontrolu. Komunistický režim tímto způsobem získal veřejné sdělovací prostředky pod svou kontrolu a využíval je ke své propagandě.¹⁷⁵ To se samozřejmě odrazilo v československém tisku, články o KBSE byly zahlceny propagandou socialismu, novináři vyzdvihovali zásluhy Sovětského svazu a jeho satelitů. Československý tisk informoval čtenáře o postojích a plánech socialistických zemí, jediné jejich návrhy byly správné a bez postranních úmyslů. Noviny uveřejňovaly řadu projevů, především z řad nejvýše postavených komunistických činitelů, kteří se vyjadřovali k průběhu konference; patřili mezi ně především L. Brežněv, G. Husák, A. Gromyko, A. Kosygin aj.

V sedmdesátých letech již za zveřejnění závadné informace nenesl odpovědnost cenzor, ale redaktor, šéfredaktor, popřípadě vydavatel, což vedlo k účinné autocenzuře. Čistky se nevyhnuly Rudému právu, kde byl do dubna 1969 šéfredaktorem Jiří Sekera, jenž byl považován za umírněného; po jeho odvolání se list vrátil na vrchol mezi tištěnými médii a jako ústřední deník ÚV KSČ určovalo hlavní agendu, postoje k hodnocení událostí a jejich interpretaci. To je zřetelné z článků v Mladé frontě, kde se čtenář nedozví nové informace a stanoviska o KBSE. Mladá fronta se sice vyjádřila ke všem událostem o KBSE, ale v menším rozsahu než tomu bylo v Rudém právu. Veškeré informační zdroje navíc podléhaly mocenské kontrole, tudíž nebylo možné, aby se sdělení v tisku nějak více odlišovala.¹⁷⁶

---

¹⁷⁴ Tamtéž, 2. 7. 1975 (35 nations sign akord after a Ford challenge), s. 1.

¹⁷⁵ KONČELÍK, J. – VEČEŘA, P. – ORSÁG, P., Dějiny českých médií 20. století, Praha 2010, s. 208.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 209 – 213.

Českoslovenští novináři nesměli vynechat kritiku Západu, která je v člancích skutečně nepřehlédnutelná. Z článků vyznívá, že za vším pozitivním stojí socialistické země v čele se Sovětským svazem, zatímco Západ usiluje o rozpad socialistických hranic. V Rudém právu byl autorem článků o KBSE především zahraniční zpravodaj Dušan Rovenský, v Mladé frontě pak Karel Čech. Dušan Rovenský se podílel i na práci Dva přístupy k Závěrečnému aktu, jež se zpětně vrací k výsledkům KBSE a v níž poukázal na nedodržování zásad přijatých západoevropskými státy.

Jak již vyznělo z předchozích kapitol, při řešení otázky lidských práv a mezilidských vztahů došlo k bouřlivým reakcím. Zatímco socialistický tisk ji považoval za pokus o vměšování do vnitřních záležitostí, The Times i IHT ji vnímali jako krok správným směrem, jenž má zaručovat do budoucna zlepšení spolupráce mezi Východem a Západem. Sověti od konference očekávali, že bude řešit především geopolitická hlediska. Jejich hlavním cílem bylo potvrzení neporušitelnosti hranic. Vzhledem k tomu, jak velký důraz přikládaly evropské země na lidská práva, rostl zájem SSSR o potvrzení zásady o nevměšování se do vnitřních záležitostí. Tato zásada byla pro Sověty rozhodující, jelikož předpokládali, že ji budou moci využít k obraně v případě nátlaku ze strany Západu. Spory ohledně lidských práv a mezilidských vztahů byly skutečně mnohdy vyhrocené.

Rozdílná stanoviska se objevila i v rámci řešení vojenských záležitostí, například při jednání o snižování vojsk na cizí půdě; pro Západ byla tato zásada rozhodující k zajištění bezpečnosti v Evropě, zatímco československý tisk to označoval za snahu o oslabení socialistických sil. V případě projednávání druhého koše, zahrnujícího hospodářskou spolupráci, se podle československého tisku snažil Západ narušit ekonomický systém socialistických států. IHT a The Times vyjadřovaly naopak obavy z toho, že se socialistické země pokusí jen využít západní ekonomiky ve svůj prospěch. I tak lze považovat jednání o druhém koši za nejméně problematická.

Průběh KBSE se vyznačoval značným antagonismem a slovíčkařením, každý návrh prošel detailním rozbořem toho, zda nemůže být zneužit druhou stranou k nátlaku. Jednání i oficiální texty byly zahlceny neurčitými a únikovými formulacemi. Přes všechny rozepře to byla právě myšlenka bezpečnosti a spolupráce v Evropě, která spojovala československý i západní tisk, v KBSE viděl naději v uvolnění napětí vztahů mezi Východem a Západem.

Závěr

Po skončení druhé světové války se na mezinárodní scéně objevily dvě mocnosti, USA a SSSR, mezi nimiž probíhal mocensko-ideologický konflikt. První etapa studené války byla ve znamení vzájemného odstrašování v oblasti zbrojení a s tím souvisejícím napětím mezi Východem a Západem. Od šedesátých let probíhala bilaterální jednání, jež se zaměřovala na regulaci zbrojení mezi USA a SSSR. Západoněmecký kancléř W. Brandt prostřednictvím své Ostpolitiky dosáhl řady dohod s východními státy, ale i ostatní západoevropské státy usilovaly o politiku uvolňování mezinárodních vztahů, označovanou jako *détente*.

Sovětský svaz návrh na uskutečnění konference o bezpečnosti v Evropě opakovaně zmiňoval od roku 1954 a očekával od ní především potvrzení hranic ustanovených druhou světovou válkou. K prvním návrhům byly západní země skeptické, nesouhlasily s tím, že by se konference neúčastnily Spojené státy, jež garantovaly bezpečnost západní Evropy. Až ústupky Sovětů, mezi něž patřil souhlas s účastí USA a Kanady, otevřely cestu k pořádání KBSE. Přesto byli zejména Američané k plánované konferenci nedůvěřiví, obávali se, že se Rusové pokusí využít této příležitosti k tomu, aby omezili jejich vliv na Evropu. Evropské státy naopak zastávaly názor, že by to mohlo vést ke zmírnění napětí v Evropě a k lepší spolupráci mezi Východem a Západem. K tomu účelu ES ustavilo tzv. Davignonovu komisi, jež od roku 1969 pracovala na možných krocích v rámci konference o bezpečnosti. Právě západoevropské státy přišly s myšlenkou volného pohybu idejí, informací a osob, jež měla vést k lepší spolupráci v Evropě.

První oficiální setkání pětatřiceti představitelů evropských států, USA a Kanady proběhlo 22. listopadu 1972 v Helsinkách, delegáti zde měli vypracovat návrhy k obsahu a agendě. KBSE byla zakončena setkáním státníků na nejvyšší úrovni, kteří 1. srpna podepsali Závěrečný akt. Dokument je složen ze čtyř košů, první deklaruje principy evropské bezpečnosti. Druhý zahrnuje spolupráci v oblasti hospodářství, vědy, techniky a životního prostředí. Třetí část obsahuje spolupráci v humanitních a jiných oblastech a zahrnovala doporučení o volnějších kontaktech mezi lidmi, šíření myšlenek a informací, spolupráci v oblasti kultury aj.¹⁷⁷

---

¹⁷⁷ Viz. s. 10.

Zahraniční i československý tisk byl ovlivněn ideologií dané země. Československý tisk především zveřejňoval projevy představitelů socialistických států. Pokud Rudé právo či Mladá fronta vyjádřily stanovisko západních delegací, většinou se skrze něj snažily poukázat na snahy o poškozování socialismu. Čtenáři se z tisku dozvídali o návrzích Západu převážně útržkovité informace, ale v případě návrhů SSSR a ostatních socialistických zemí byly články rozsáhlé a často byly považovány za významnou součást konference. Veřejnost byla informována o antikomunistických útocích, jež měly vést k oslabení socialistického bloku. Za paradoxní československý tisk považoval osočování socialistických zemí z porušování lidských práv, čímž se Západ snažil zdiskreditovat socialismus.

Zahraniční tisk představoval názory nejen západních činitelů, prostor byl dán i návrhům socialistických zemí, nejčastěji sovětským a rumunským požadavkům. Příspěvky byly vybírány podle jejich významu a vlivu na mezinárodní dění. Západní tisk varoval před hrozbou šíření komunismu, sovětské návrhy byly mnohdy označovány za kontroverzní, dvojsmyslné a plné komunistického žargonu. Velký prostor byl v tisku věnován lidským právům, především volnému pohybu osob, šíření myšlenek a informací, o což se zasazovala především ES. Tisk se zamýšlel nad tím, proč se SSSR tak vytrvale zasazoval o uskutečnění KBSE, o dvojsmyslnosti jejich požadavků, zaobíral se například zásadou nevměšování. Skrze tuto zásadu měl SSSR usilovat o potvrzení Brežněvovy doktríny.

Informovanost v československém a západním tisku se značně lišila. Na faktografické údaje byly bohatší noviny západní, československý tisk se zaměřoval především na hodnocení úspěchů socialistických zemí. V zahraničním tisku ke KBSE nevyšlo tolik článků, ale soustředil se na zásadní otázky jednání. Český tisk byl někdy až zaplaven informacemi z KBSE, které se stále opakovaly, tisk je dále rozebíral, hájil, anebo kritizoval, stále dokola zdůrazňoval snahy a zásluhy SSSR na uskutečnění KBSE, návrhy komunistického bloku byly podrobně rozebírány. Novináři se věnovali také návrhům západních zemí, ale většinou jejich stanoviska označovali za antikomunistické. Podle novin to byly hlavně socialistické země, které přicházely s konstruktivními návrhy, britský list The Times byl označován za nepřitele uvolňování napětí, stejně jako ostatní západní tisk, jenž si dovolil zpochybňovat návrhy Sovětského svazu a jeho satelitů.

Západní i československé noviny očekávaly od KBSE uvolnění napětí mezi Východem a Západem, krok k lepší budoucnosti a překonání evropských problémů. Představitelé účastnických států se shodli na potřebě pokračovat v procesu zmírňování napětí. Na základě třetího koše, obsahujícího zásady lidských práv se ve východní Evropě začala prosazovat hnutí za lidská práva, v Sovětském svazu byla založena „Pomocná skupina pro zavádění helsinských dohod v SSSR“¹⁷⁸. V Polsku zásady lidských práv přispěly ke zvýšení průbojnosti opoziční inteligence, k založení Solidarity a Výboru na obranu dělníků (KOR), jež dopomohly k pádu komunistické strany v Polsku.¹⁷⁹ V ČSSR disidenti zareagovali na nedodržování helsinských dohod vlnou petic a protestů, v lednu 1977 byla založena Charta 77, jejíž členové usilovali o dodržování zásad lidských práv.¹⁸⁰ Podobná hnutí za lidská práva vznikala i v ostatních socialistických státech. Jak Daniel C. Thomas informuje ve své knize Helsinský efekt, nebyly to jen helsinské zásady, jež vedly k rozpadu SSSR. Hlavním faktorem byla neschopnost komunistických režimů vyhovět spotřebitelské poptávce. Helsinské zásady vedly především k rozvoji opozice v komunistickém bloku.¹⁸¹

---

¹⁷⁸ THOMAS, c. d., s. 172.

¹⁷⁹ Tamtéž, s., 177-178.

¹⁸⁰ Tamtéž, s., 184 – 187.

¹⁸¹ Tamtéž, s., 200 – 201.

Seznam zkratek

ČSSR	Československá socialistická republika
EHS	Evropské hospodářské společenství
ES	Evropské společenství
ESUO	Evropské společenství uhlí a oceli
ESVO	Evropské sdružení volného obchodu
Euratom	Evropské společenství pro atomovou energii
IHT	International Herald Tribune
KBSE	Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě
NATO	Organizace Severoatlantické smlouvy
NDR	Německá demokratická republika
OPEC	Organizace zemí produkujících ropu
OSN	Organizace spojených národů
SALT	Jednání o omezení strategických zbraní
SRN	Spolková republika Německo
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
USA	Spojené státy americké
VONS	Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

Použitá literatura, prameny a internetové zdroje

Prameny

Národní archiv

International Herald Tribune

Národní knihovna

The Times

Státní okresní archiv v Liberci

Rudé právo

Krajská vědecká knihovna v Liberci

Mladá fronta

Dikobraz

Literatura

BEDNAŘÍK, P. – JIRÁK, J. – KÖPPLOVÁ, B. *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. Praha: Portál, 2011.

BLOED, A. *From Helsinki to Vienna: Basic Documents of the Helsinki Process*. Dordrecht, 1990.

BRADLEY, J. *Válka a mír po roce 1945*, Praha: Victoria Publishing, 1994.

BROŽ, I., *Zápas o mír pokračuje: Helsinky – Bělehrad – Madrid: k procesu uvolňování mezinárodního napětí v letech 1975 – 1981*, Praha: Horizont, 1978.

Dokumenty Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě: Helsinky '75. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1983. 122 s.

DURMAN, K. *Popely ještě žhavé II.: Konce dobrodružství*. Praha: Karolinum, 2009.

FIALA, J. Od studené k imaginární válce, in. *Dvacáté století*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2009, 1, s. 11-33.

GADDIS, J. L. *Studená válka*. Praha: Slovart, 2006.

HORČIČKA, V. – KOVÁŘ, M. *Dějiny evropské integrace II*, Praha: Triton, 2006.

KALVODA, J. *Studená válka 1946-1989*, Kladno: Dílo, 2001.

KONČELÍK, J. – VEČEŘA, P. – ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Grada, 2010.

KOVÁŘ, M. – HORČIČKA, V. *Dějiny evropské integrace I*, Praha: Triton, 2005.

KULHÁNEK, I. *Klopýtání přes budoucnost*. Praha: Academia, 2008.

LUŇÁK, P. *Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997.

MASTNÝ, V. *Helsinki, Human Rights, and European Security: Analysis and Documentation*.

NÁLEVKA, V. *Horké krize studené války*. Praha: Vyšehrad, 2010.

NÁLEVKA, V. *Studená válka*, Praha: Triton, 2003.

NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století I*. Praha: Aleš Skřivan, 2000.

NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století II*. Praha: Aleš Skřivan, 2005.

POVOLNÝ, M. *Zápas o lidská práva: Rada svobodného Československa a helsinský proces*. Brno: Stilus, 2007.

ROBERTS, J. M. *Dvacáté století: dějiny světa od roku 1901 do současnosti*. Praha: Beta, 2004.

THOMAS, Daniel, C. *Helsinský efekt: Mezinárodní zásady, lidská práva a zánik komunismu*. Praha: Academia, 2007.

VESELÝ, Z. *Dějiny mezinárodních vztahů*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.

WANNER, J. *Krvavý Jom Kippur*. Praha: Libri, 2002.

Internetové zdroje

<http://www.osce.org>

Seznam příloh

Příloha č. 1. Dikobraz	61
Příloha č. 2 Dikobraz.....	62
Příloha č. 4. International Herald Tribune.....	63

Příloha č. 1 Dikobraz

Finská bříza, jejíž listy znázorňují vlajky některých účastnických států a její kořeny odmítají vojenskou sílu, byla otištěna na titulní straně Dikobrazu (4. září, 1975), autorem kresby byl Jaroslav Kerles.

Příloha č. 2 Dikobraz

Reakce na postoj Číny na konání KBSE v Dikobrazu, autorem byl Dušan Motyčka (otištěno 7. srpna 1973, s. 5).

Příloha č. 3 International Herald Tribune

Karikatura je součástí článku „The Spirit of Helsinki: U. S. Disbelief“, jenž vyjadřovala pochybnosti o smyslu KBSE a nabádala amerického prezidenta, aby Závěrečný akt nepodepisoval, jelikož to povede jen k potvrzení a větší moci Sovětského svazu nad východní Evropou; Solženicyn si z toho vypláče oči. (vyšlo 30. 6. 1975, s. 6).

